

QUÈ CAL SABER?

FITXES LEXICOGRÀFIQUES DE LA SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA

Recull núm. 1 -100

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA
1996

QUÈ CAL SABER?

Núm. 1-100

SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA
1996

This One

HPAH-TF9-TYJX

Vocals de Lexicografia:

Jordi Lleonart (-1984)

Sílvia Atrian (1984-1990)

Francesc Calafell (1990-1992)

Xavier Pons (1992-1994)

Mercè Piqueras (1994-)

Revisió lingüística:

Rosa Colomer, TERMCAT

Remei Margalef i Josep M. Mestres, Servei de Correcció de l'Institut d'Estudis Catalans

Composició i compaginació:

Anna Fernández de Castillo

© 1996, Institut d'Estudis Catalans

Editat per la Societat Catalana de Biologia i la Secció de Ciències Biològiques
de l'Institut d'Estudis Catalans

Carme, 47. 08001 Barcelona

Imprès als tallers de la Impremta Badia, S. L.

Pintor Fortuny, 16. 08001 Barcelona

Dipòsit Legal: B-41.416-1996

PREFACI

LA SOCIETAT HA DIT CENT VEGADES QUÈ CAL SABER

Amb motiu de la commemoració del bicentenari de la creació de l'Institut de France, Jacqueline de Romilly, de l'Académie Française, deia, fa només uns mesos, que «a la llengua francesa, portadora de la nostra identitat, no li cal afirmar-se contra un ocupant instal·lat de segles; malgrat tot, això no impedeix que es pugui trobar, per culpa nostra, amenaçada des de l'interior».

I aquesta constatació no és—ni de bon tros—la d'una veu aïllada; les preocupacions i els temors s'estenen per amplis sectors de la societat francesa, fins a l'extrem que una altra autoritat acadèmica es preguntava: «el francès, encara pot ésser una llengua d'expressió científica?».

Si unes consideracions d'aquestes característiques són fetes en relació amb la llengua d'un país que disposa d'institucions i d'òrgans de decisió des de fa segles, què no es podria dir d'una que durant anys i anys ho ha tingut tot en contra i que, encara ara, ha d'esforçar-se per mirar de resoldre una aclaparadora situació de contacte? Com a mínim, hom podria dir que, entre nosaltres, una actitud de confiada satisfacció és del tot irresponsable.

En un món que s'ha fet petit, la present facilitat de les relacions internacionals ha determinat que aquestes esdevinguessin infinitament més freqüents que en cap altre moment de la història, i, en conseqüència, l'actual vehicle de les relacions ha acabat exercint unes influències amenaçadores. Influències amenaçadores per a totes les llengües, sumades, en el nostre cas, a les provinents de la llengua en contacte i la seva circumstància prepotent.

Un dia, un pensador de molt bon sentit feia observar que, admès l'indiscutible caràcter viu de les llengües, és especialment el bidleg qui més ha de trobar normal llur evolució. El bidleg sap que l'evolució és un procés inherent a totes —les més variades— manifestacions de vida. Però el bidleg sap també que evolució i involució no tenen res a veure; sap que la involució és un conjunt de manifestacions regressives

que poden acabar conduint a l'anorreament. Hem de contemplar amb alegria l'evolució, i, en canvi, la involució ha d'ésser temuda i, si es produeix, hem de mirar de posar-hi remei, urgentment, resolutament.

El remolliment del rigor, la descurança en el refús de les intromissions, l'erosió de la memòria, l'empobriment dels recursos i, com a resultat, la degradació o la dimissió de les pròpies essències són, en qualsevol aspecte de l'esfera psíquica, mostres evidents d'una involució que, en el camp de la llengua, tenen —per damunt de tot— una causa: la nostra actitud. La culpa de molts dels nostres mals —com deia Jacqueline de Romilly— és nostra i l'amenaça és interior.

La Societat Catalana de Biologia sempre ha tingut la rigorosa fidelitat a la llengua com una de les seves divises essencials, i des de la represa d'activitats l'any 1962 ha sentit, en conseqüència, una profunda preocupació pels tractes que rep el nostre natural vehicle d'expressió. En aquells grisos moments, la situació era terriblement penosa i la Societat —plenament conscient que, de braços plegats, els problemes no es resolen— decidí d'unir, des del primer dia, la seva contribució a la d'altres voluntats responsables que maldaven per reduir els efectes d'uns biliosos imperatius malvolents.

Amb aquesta intenció, la Societat de la represa —que presidia Alsina i Bofill— creà la Comissió de Lexicografia, la qual amb un gran sentit de la realitat, considerà «necessari de redactar i de difondre periòdicament uns fulls on sigui fixada la grafia dels mots que no figuren en el diccionari Corachan i es recordi la d'altres mots d'ús corrent i que difereix de la grafia pròpia de les llengües més pròximes». Amb aquestes paraules, la Societat inicià, el gener de 1967, la difusió entre els socis d'uns modestíssims fulls que, en aquell moment encara de clandestinitats, representaren un agosarat esforç d'una innegable gran utilitat.

Passà el temps, la circumstància s'anà fent més civilitzada i les realitzacions a favor de la llengua adquiriren una major consistència. L'any 1977 la Societat, ben activament, participà en la creació i el desenvolupament d'una injustament no prou valorada empresa d'un caràcter pluridisciplinari sense precedent: la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències. Reunia —perquè una infinitat de problemes són comuns— des de biòlegs, farmacèutics i metges fins a químics, matemàtics o enginyers. La Comissió edità, a més d'uns «vocabularis bàsics» destinats als estudiants dels primers cursos de les carreres científiques, el Full Lexicogràfic, el qual, tant per la presentació com per l'extensió, denotava que els anys seixanta havien quedat —per fortuna— ben lluny. La Comissió féu arribar la publicació (onze números) a més de trenta mil científics.

Ara —ja comença a fer una pila d'anys que, de tan nombrosos, haurien d'haver estat determinants— els esforços de normalització han deixat d'ésser vistos amb mal ull i, fins i tot, poden aspirar a disposar d'alguna ajuda. Però, com sempre, només es normalitza aquell que vol ésser normalitzat, i, pel que sembla, els desigs reals d'ésser-ho no són encara unànimes. Per això, la responsabilitat aconsella de valdre's de totes les ocasions, ja les que ofereix una tribuna o una publicació, ja les que proporciona una simple conversa entre col·legues, amics i coneguts.

La Societat —no podia ésser altrament— participa d'aquesta manera de veure les coses i —un cop més partidària de l'acció— publica, des del novembre de 1984, el full mensual QUÈ CAL SABER?, que ara ha arribat al número cent. Durant aquests anys s'han succeït els consells directius de la Societat i, és clar, s'han succeït els vocals de Lexicografia, però el QUÈ CAL SABER? s'ha mantingut, tot i una sòbria modèstia, en la seva oportunitat i en la seva eficàcia, unes qualitats àmpliament reconegudes. És ben justificat que felicitem les persones que ho han fet i ho fan possible i que les encoratgem a prosseguir, i és ben justificat també que ens felicitem —que el nostre temps i el nostre món no ens hi tenen gaire avesats— per aquesta inusitada mostra de responsabilitat i de perseverança.

Oriol Casassas

Preterit vocal de Lexicografia i antic president de la Societat

INTRODUCCIÓ

Amb la tramesa del mes de novembre de 1984, els socis de la Societat Catalana de Biologia reberen el primer full de la sèrie QUÈ CAL SABER?, acompanyat d'una circular de Sílvia Atrian, aleshores vocal de Lexicografia de la SCB. En aquell escrit, Sílvia Atrian els explicava quina era la finalitat dels fulls i quin en seria el plantejament:

QUÈ CAL SABER? vol ésser, més que una mostra d'erudició, una eina de divulgació. Això vol dir que la finalitat bàsica d'aquest full és la de donar a conèixer uns termes, regles o models que, si bé són molt ben establerts en la llengua catalana, sovint veiem o sentim ignorats en els àmbits professionals de la nostra vida quotidiana: classes, conferències, notes, avisos, resums, tesis...

Per aquesta raó, creiem que és necessària una tasca de base, de tractament «didàctic» d'uns problemes concrets que, malauradament, es repeteixen fins a constituir un percentatge molt elevat de les incorreccions detectades.

Enguany els fulls han arribat al número 100, i tant la seva finalitat com el plantejament que hom en feia a l'inici de la seva publicació segueixen essent vàlids. Les persones que, després de Sílvia Atrian, han ocupat la Vocalia de Lexicografia de la SCB han prosseguit la tasca iniciada per ella el 1984. Però els fulls no són fruit únicament del treball del vocal o la vocal de Lexicografia de torn. Són diverses les persones que intervenen en la preparació d'un full que aparentment és molt senzill. En primer lloc, la matèria a tractar pot ser proposada pel mateix vocal de Lexicografia, pels membres del Consell Directiu de la SCB o pels socis. Quan el tema ho requereix, hom busca la col·laboració d'especialistes. Actualment, abans de la seva impressió, el full és revisat pel TERMCAT i pel Servei de Correcció de l'IEC. Tot i això, un follet ocult en totes les impremtes des del temps de Gutenberg —i ara també en els ordinadors— deixa sovint les seves empremtes també en el QUÈ CAL SABER?, i ens desapareix una coma o una majúscula, o ens canvia una lletra per una altra.

És possible que algú es preguntí el perquè d'aquest recull del número 1 al número 100, si tal vegada moltes persones ja tenen totes les fitxes reunides en una carpeta. Diverses raons ens empenyeren a prendre la decisió de publicar-les conjuntament. D'una banda, la possibilitat de disposar de la col·lecció completa, amb un índex analític que en facilita la consulta. De l'altra, la realització del recull ha permès

d'esmenar les errades comeses i detectades, i també d'actualitzar els fulls a partir dels treballs del TERMCAT i del nou *Diccionari de la llengua catalana*, editat per l'Institut d'Estudis Catalans el 1995 (el DIEC). En els números en què s'han fet canvis conceptuals, no merament tipogràfics o d'esmenes ortogràfiques, una nota n'indica la data d'actualització. Finalment, el número 100 del QUÈ CAL SABER? (novembre 1996) coincideix amb la celebració del 15è Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (CMBLC). Aquesta edició del Congrés està dedicada especialment a la figura de Josep Alsina i Bofill, que fou, entre d'altres càrrecs, president de la SCB i president de l'Institut d'Estudis Catalans. Amb aquest recull hem volgut retre el nostre petit homenatge a qui confessà, en més d'una ocasió, que la seva vida girava entorn de dues grans passions: l'amor a la ciència i l'amor al seu país, i hi afegia que, del seu país, el que més s'estimava era la llengua.

La publicació d'aquest recull ha estat possible gràcies al suport rebut del Consell Directiu de la Societat Catalana de Biologia, i també de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Volem expressar el nostre agraïment a Mercè Durfort, presidenta de la suara esmentada Secció, la qual, des del primer moment va acollir molt favorablement la nostra proposta; a Oriol Casassas, que ha prologat el recull i a Ricard Guerrero, expresident de la Societat Catalana de Biologia i president del 15è CMBLC, que ens ha esperonat en tot moment a dur endavant el projecte. Volem destacar i agrair la tasca realitzada per Rosa Colomer, del TERMCAT, que ha col·laborat en l'actualització terminològica; per Josep M. Mestres i Remei Margalef, del Servei de Correcció de l'Institut d'Estudis Catalans; per Anna Fernández de Castillo, que n'ha fet la composició i la compaginació; i per la Impremta Badia, S.L., on ens han escoltat sempre pacientment quan ho necessitàvem per «ahir».

Així mateix, volem reconèixer el treball dut a terme per totes aquelles persones i entitats que han col·laborat en l'elaboració dels fulls des que hom en féu la presentació el 1984, entre les quals volem destacar: Miquel Strubell, cap del Servei de Normalització Lingüística de la Generalitat de Catalunya en iniciar-se la publicació dels fulls; Francesc Calafell i Xavier Pons, que succeïren Sílvia Atrian com a vocals de Lexicografia; M. Rosa Blanch (1947-1994), que inicià l'elaboració dels fulls a partir d'ordinador, i Esther C. Gorgues, que ha prosseguit en aquesta tasca.

Finalment, desitgem agrair la col·laboració de totes aquelles persones que, amb els seus suggeriments i amb el seu interès, han fet possible que el QUÈ CAL SABER? arribés al número 100.

Mercè Piqueras
Vocal de Lexicografia, Societat Catalana de Biologia

Barcelona, setembre de 1996

Núm. 1
Novembre 1984

QUÈ CAL SABER?

Fixeu-vos en aquesta frase, que ens il·lustrarà tres punts importants:

Per confirmar la hipòtesi cal realitzar moltes anàlisis cromatogràfiques.

a) Els mots acabats en **-si** i **-xi** tenen una forma per al singular acabada en **-i**, i una per al plural acabada en **-ls**. (No com en castellà, on tenen una sola forma per al singular i el plural.)

Així doncs: **tesi, anàlisi, osmosi, epífisi** singular
 tesis, anàlisis, osmosis, epífisis plural

b) El mot **anàlisi** en català és femení:

una **anàlisi** l'**anàlisi**
unes **anàlisis** les **anàlisis**

Cal tenir-ho present si hi adjuntem un qualificatiu:

l'**anàlisi** cromatogràfica les **anàlisis** orgàniques
una **anàlisi** clínica unes **anàlisis** genètiques

c) Per acabar, una d'ortografia; hem escrit **la** hipòtesi. Recordem que, davant dels mots femenins començats per *i* o *u* àtones (o sia, que no constitueixen la síl·laba forta de la paraula), l'article **la** no s'apostrofa:

la universitat la història la importància

La preposició **de** sí que s'apostrofa:

d'universitat d'història d'importància

Núm. 2
Desembre 1984

QUÈ CAL SABER?

MIDES I MESURES

- El mot *tamany* no és català. Fóra bo de recordar les formes correctes en la nostra llengua, ja que aquest és un concepte molt emprat en biologia: podem parlar de **mida** o bé de **grandària**.
- També és incorrecta la forma *medir* per denominar l'acció de quantificar la mida o grandària d'un objecte. Hom ha d'**amidar** o **mesurar**.
- En català existeixen i són correctes els mots **número** i **nombre**, si bé convé distingir-ne dos significats no totalment sinònims. Mentre **nombre** té un ús general, equivalent a 'quantitat', cal emprar **número** per a la denominació concreta d'una xifra, o la identificació d'un element dins d'una sèrie numerada:

13 és el número tretze la rèplica número tres

- Fixeu-vos en l'ortografia dels prefixos següents:

mil·li- 10^{-3} **mil·límetre, mil·lilitre**
quil·lo- 10^3 **quilòmetre, quillogram***

- Quan parlieu d'estadística, tingueu present:

<i>Castellà</i>	<i>Català</i>
<hr/> media	<hr/> mitjana
mediana	mediana
varianza	variància

* encara que, d'acord amb les normes internacionals, en abreujar-lo conservem la forma **k-**, no catalanitzada. Per exemple: km, kg.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

QUÈ CAL SABER?

QUANTITAT I ORDRE

1.836.571: *un milió vuit-cents trenta-sis mil cinc-cents setanta-u*

Fixeu-vos:

- Hem de separar amb un guionet les desenes i les unitats, com també el nombre de centenes. En cap altre cas posarem guionet entre els cardinals corresponents.
- Cal intercalar **-i-** entre les desenes i unitats en la família dels «vint»:

28: vint-i-vuit	23: vint-i-tres
-----------------	-----------------
- El numeral **dos** té forma femenina en català: **dues**.

dos pistils	dues anteres
dos enzims	dues hormones
- 10e és un **milló** (no un *milló* o un *mil·lió*).

Una qüestió d'ordre:

- Els ordinals s'abreugen amb la darrera lletra del seu nom escrita al mateix nivell que la xifra corresponent (no volada).

Primer: 1r	No 1 ^r
Primera: 1a	No 1 ^a
Segon: 2n	No 2 ⁿ
Segona: 2a	No 2 ^a
- Recordeu les formes:

5è: cinquè (preferible a <i>quint</i>)	7è: setè (preferible a <i>sèptim</i>)
6è: sisè (preferible a <i>sext</i>)	8è: vultè (preferible a <i>octau</i>)

Una qüestió de parts:

- En general, en català, els partitius adopten la mateixa forma que els ordinals corresponents:

1/8: un vultè	1/11: un onzè
----------------------	----------------------
- Hi ha agunes formes especials:
1/3: un terç	1/10: un dècim
1/100: un centèsim	1/1000: un mil·lèsim

QUÈ CAL SABER?

INSTRUCCIONS (II)

Heus aquí més construccions que sovint fem erròniament:

- En català, podem expressar una idea d'obligació mitjançant diferents construccions:

Haver de

Caldre

La forma *tenir que* és totalment incorrecta i cal evitar-la sempre. Així, direm:

Heu de fer la dissecció . o bé

Cal que feu la dissecció.

Has d'agitar-ho 10 minuts . o bé

Cal que ho agitis 10 minuts.

però mai:

Teniu que fer la dissecció.

Tens que agitar 10 minuts.

- En la redacció d'instruccions o protocols, moltes vegades fem les construccions impersonals. Fixeu-vos en les possibilitats que tenim en la nostra llengua:

S'aplica la mostra al gel.

Es pot quantificar per colorimetria.

Hom aplica la mostra al gel.
colorimetria.

Hom pot quantificar per

Apliquem la mostra al gel.

Quantifiquem per colorimetria.

- La construcció de sentit temporal *al + infinitiu* és castellana i no ha de ser emprada en la nostra llengua. La forma catalana corresponent és **en + Infinitiu**

Així, direm:

Però mai:

En diagnosticar la malaltia...

Al diagnosticar la malaltia...

En afegir el compost B...

A l'afegir el compost B...

QUÈ CAL SABER?

SÍL·LABES TÒNIQUES

Hi ha diversos mots catalans que aparentment coincideixen amb la forma castellana, però que tenen la seva síl·laba tònica diferent en una i altra llengua. Això és font freqüent d'errades en la llengua oral, en calcar automàticament el mot castellà.

Heus aquí alguns dels casos més corrents, amb la síl·laba tònica destacada en negreta:

<i>Incorrecte</i>	<i>Correcte</i>
alveol	aivèol
atmòsfera	atmosfera
autollsi	autòlisi
eritrocit	eritròcit
foliol	folfol
gameta	gàmeta
hemollsi	hemòlisi
hidrollsi	hidròlisi
leucocit	leucòcit
mèdul·la	medul·la
metabolit	metabòlit
microscopia	microscòpia
nemàtodes	nematodes
neuroglia	neuròglia
nucleol	nuclèol
peciol	pecíol
període	perfode
reptil	rèptil
textil	tèxtil

QUÈ CAL SABER?

NOCIONS DE BIOQUÍMICA (I)

Pareu atenció als termes següents:

- El sufix **-ina** és molt emprat dins de la terminologia bioquímica. Cal tenir present que si es posposa a un radical acabat en vocal, la *i* del sufix durà una dièresi.

cocaïna
proteïna

heroïna
luteïna

- Tot allò que té relació amb els aliments pot rebre el qualificatiu d'**alimentari**, mai *alimentici*. Per exemple, parlem del **valor alimentari** d'un nutrient.
- Un **nutrient** és tota aquella substància que és capaç de **nodrir** un organisme.
- Un dels grups de nutrients bàsics és el dels **glúcids** o **hidrats de carboni**. El **carboni** és l'element bàsic de la vida a la Terra i, en canvi, el **carbó** és una substància combustible, sòlida i negra, producte de la transformació de matèria orgànica. No confongueu, doncs, el **carboni** amb el **carbó**.

ORTOGRAFIA

Recordeu que s'escriuen amb *b* els següents mots:

arribar

treballar

trobar

Núm. 8

Juny 1985

QUÈ CAL SABER?

NOCIONS DE BIOQUÍMICA (II)

Fixeu-vos en els mots en negreta, ja que sovint són motiu d'incorreccions ortogràfiques o lèxiques.

- En els nostres experiments, sovint hem de **dissoldre** algun compost: hem de fer-ne una **dissolució**. El **dissolvent** que acostumem a emprar és **aigua destil·lada**.
- En una reacció química, la substància sobre la qual actua un enzim és el **substrat** de la reacció, mai el *substracte*.
- Per a denominar un enzim, s'acostuma a utilitzar el sufix **-asa** (una sola essa). Així, direm:

lactasa
proteasa

deshidrogenasa
lipasa

- Tot enzim té una **corba** que defineix la seva cinètica.

Heus aquí algunes denominacions sobre utilitat química:

- **matràs, matràs aforat**, no *matrau*
- **tub d'assaig**, no *tub d'ensaig*
- **bec de gas**, no *metxero*

QUÈ CAL SABER?

TERMINOLOGIA (I)

Caldria fixar i difondre l'ús d'alguns termes corresponents a aparells i tècniques relativament recents en biologia i que semblen ignorats, mentre s'empra la solució castellana o bé directament el mot anglès.

escintil·lació *f.* Producció de petites guspires lluminoses per part de certes substàncies, originades pels impactes de partícules d'alta energia. (DLC)

comptador d'escintil·lacions *m.* Aparell que permet detectar i quantificar partícules emissores de radiacions.

escintil·lar *v. intr.* Emetre escintil·lacions.

Així doncs, els mots **centelleig** i **centellejar**, bé que són catalans, no són aplicables a aquests conceptes.

escandallar *v. tr.* Sondar, mesurar la profunditat, originàriament, d'una massa d'aigua.

microscopi electrònic d'escandallatge* *m.* Microscopi electrònic que permet visualitzar, en relleu, la superfície de l'estructura a estudiar. (Anglicisme: *scanning*).

UNA QÜESTIÓ DE CONJUNCIONS

Doncs és una conjunció consecutiva, no causal. Si un **doncs** admet la substitució per **perquè**, és erroni i cal emprar **perquè**, **ja que** o una altra locució causal. Si un **doncs** és correcte, admet el canvi per **per tant**.

Cal fer ara les preparacions, doncs aquest material es marceix aviat.

*Cal fer ara les preparacions, **perquè** aquest material es marceix aviat.*

*He començat la reacció a les 9 h, **doncs** la pararé a les 12 h.*

*He començat la reacció a les 9 h, **per tant** la pararé a les 12 h.*

* El 9 de desembre de 1987 el TERMCAT fixà definitivament el terme català corresponent a l'anglès *scanning microscope* (vegeu QUÈ CAL SABER?, núm. 34 [juny 1989]). La forma *microscopi electrònic d'escandallatge* queda descartada.

Núm. 10

Novembre 1985

QUÈ CAL SABER?

TERMINOLOGIA (II)

GENÈTICA MOLECULAR

Heus aquí uns quants termes de genètica molecular:

crivellar *v. tr.* Cercar, en un conjunt de clons de DNA originats per recombinació (vírics o bacterians) aquells que inclouen una determinada seqüència. (Anglicisme: *screen.*)

crivellatge *m.* Operació que consisteix a **crivellar** un conjunt de clons d'una genoteca o de clons plasmídics. (Anglicisme: *screening.*)

hibridar (àcids nucleïcs) *v. tr.* Posar en contacte diferents molècules d'àcid nucleic, per tal que aquelles seqüències que siguin homòlogues s'aparellin i formin un dúplex estable.

hibridació *f.* Acció i efecte d'hibridar.

No són normatius els mots *hibriditzar* ni, per tant, *hibridització*.

UNA QÜESTIÓ DE CONJUNCIONS

Posat que és una locució conjuntiva catalana condicional, equivalent a **si**:

Posat que la nova espècie colonitzi el territori...

Si la nova espècie colonitza el territori...

No és correcte emprar **posat que** en el sentit **com que**:

No direm:

Posat que aquesta és una espècie aquàtica, té respiració branquial.

Sinó:

Com que aquesta és una espècie aquàtica, té respiració branquial.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

QUÈ CAL SABER?

TERMINOLOGIA (III)

Vegem uns quants termes més de genètica molecular:

clon *m.* 1. Conjunt d'organismes originats per multiplicació asexual, a partir d'un sol progenitor. 2. En enginyeria genètica, conjunt de molècules de DNA, sovint originades per recombinació, que procedeixen d'una d'ancestral.

clonar *v. tr.* Obtenir una molècula de DNA híbrida entre una seqüència d'interès, que desitgem perpetuar, i un DNA plasmídic o víric que actua com a vector.

clonatge *m.* Acció i efecte de clonar una seqüència d'àcid nucleic.

clonal *adj.* Relatiu o pertanyent a un clon.

- No s'hauria d'emprar, per tant, el mot *clonació*.
- Pertanyen a una altra família de paraules:

clonus *m.* Patologia muscular que consisteix en contraccions rítmiques i no controlables.

clònic *adj.* Relatiu o pertanyent al clonus.

UNA QÜESTIÓ DE CONJUNCIONS

La conjunció **que**, en la situació en què es troba a la frase de l'exemple, no ha d'ésser mai omesa en català.

No direm: *Prego l'acta de la reunió sigui redactada avui.*

Sinó: *Prego **que** l'acta de la reunió sigui redactada avui.*

QUÈ CAL SABER?

ORTOGRAFIA -MF-

Com a regla general, en català, s'escriu *m* davant de *f*, contràriament al castellà, on trobem el grup *-nf-*.

Heus aquí uns quants exemples de la terminologia biomèdica:

amfòllt	emflsema	limfa
amfòter	omfaltls	limfòcit
càmfora	símflsl	amfíbls

Són excepcions a aquesta regla els mots compostos a partir dels prefixos **con-**, **en-**, **ln-**. Així escriurem:

confluent	enfocar	lnfart
-----------	---------	--------

PREPOSICIONS

Hi ha molts verbs que regeixen una determinada preposició, per exemple:

- **obligar a:** *Els resultats ens **obliguen a** repetir els experiments.*
- **pensar en:** *Sovint **penso en** una interpretació errònia dels resultats.*
- **recordar-se de:** ***Recorda't de** la possibilitat d'un tractament amb iode.*

Si el complement verbal no és un nom com els casos anteriors, sinó tota una oració subordinada, introduïda per **que** o una altra conjunció, s'ha de suprimir la preposició. Fixeu-vos en els exemples:

*Els resultats ens **obliguen que** repetim l'experiment.*
*Sovint **penso que** vàrem interpretar erròniament els resultats.*
***Recorda't que** és possible fer un tractament amb iode.*

QUÈ CAL SABER?

QÜESTIONS DE MEDICINA

Heus aquí algunes qüestions terminològiques que caldria tenir en compte:

- 1) **medicina** *f.* Ciència que estudia la malaltia i la salut.

medicina *f.*
medecina *f.*
medicament *m.* } Substància emprada amb finalitats terapèutiques.

- 2) Un **malalt** és una persona que pateix una **malaltia**.
Massa sovint sentim parlar d'una *enfermetat*, mot totalment incorrecte en català.
- 3) Els medicaments poden prendre formes diferents. Algunes d'elles són la **píndola** o la **dragea**.
- 4) En català, l'adjectiu **mèdic -a** equival a 'relatiu o pertanyent a la medicina o als metges'.

La paraula **metge** no es pot fer servir mai com a adjectiu.

Per tant, direm: *un certificat mèdic*
una revisió mèdica

i mai *un certificat metge*
una revisió metge

QUÈ CAL SABER?

INSTRUMENTAL QUÍMIC

Heus aquí alguns termes que caldria considerar:

- Per mesurar el grau d'acidesa o d'alcalinitat d'una solució, hom emprà el paràmetre anomenat:

pH (pronunciat *pehac*)

L'aparell que ens permet establir aquesta mesura serà un:

pH-metre (pronunciat *pehàcmetre*)

- Un **flascó** és una ampolla de coll estret, sovint amb tap, per tenir-hi líquids o pólvores. Per exemple:

un flascó rentador

un flascó comptagotes

- En el laboratori, treballem damunt d'un **taulell**, nom genèric amb què hom designa la taula llarga i estreta damunt la qual un menestral treballa les coses del seu ofici.

ACCENTUACIÓ

Recordeu que, en català, s'accentuen:

- tots els mots esdrúixols. Per exemple: *química, genètica, síntesi*.
- els mots aguts que acaben en:
 - a, -e, -i, -o, -u.
 - as, -es, -is, -os, -us.
 - en, -in.

Per exemple: *timpà, uterí, anticòs, embaràs, ell aprèn, Berlín.*

- els mots plans que no acaben en cap de les terminacions anteriors.
Per exemple: *híbrid, esòfag, nínxol.*

Per tant, en català **no** s'accentuen els mots aguts acabats en
-an, -on, -un.

Per exemple: *ells estan, pregon, algun.*

Núm. 15

Abril 1986

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

DE LA REPRODUCCIÓ

Molt sovint veiem emprats indistintament els termes **espermatozou** i **espermatozoid**.

La forma preferent és **espermatozoid**, ja que la terminació **-oid** indica 'que és o es comporta com...' un animal, en aquest cas, 'però que no ho és pròpiament'.

Hi ha en la nostra llengua dos prefixos que signifiquen 'ou':

oo-	del grec	<i>oón</i>
ovo-	del llatí	<i>ovum</i>

És molt recomanable de fer els compostos cultes amb la forma grega quan la resta del mot correspon també a un radical grec.

Així cal emprar:

oòcit	i no	<i>ovòcit</i>
oogàmia		<i>ovogàmia</i>
oogènesi		<i>ovogènesi</i>
oogònia		<i>ovogònia</i>
oologia		<i>ovologia</i>

En canvi, **ovocèl·lula**, **ovovípar**, etc., perquè el segon component del terme és d'origen llatí.

QUÈ CAL SABER?

BIOFÍSICA

Heus aquí una família de paraules, de significat relacionat, que sovint són mal emprades o es confonen:

fluid *m.* Sistema material a l'interior del qual les molècules es mouen lliurement les unes respecte a les altres.

La sang és un fluid

flux *m.* Moviment incessant d'allò que es mou en una direcció determinada. Moviment d'energia o de partícules.

Flux energètic, flux metabòlic

flux *m.* Vessament abundant i transitori d'un líquid normal o patològic.

flux blanc 'leucorrea'

flux biliós 'diarrea abundant en bilis'

ATENCIÓ

- *Fluxe* no és cap mot català.
- El plural d'aquests mots és:

fluid

flux

flux

fluids

fluxos

fluxos

Núm. 17

Juny 1986

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

PREFIXOS I RADICALS

- 1) Quan prefixem un mot que comença en una grafia *s* o *r*, aquestes no dupliquen encara que restin a l'interior del mot i conservin el seu so d'essa sorda o erra forta, respectivament.

autosíndesi	autoradiografia
autosoma	manoreductor
semisintètic	semireacció
cromosoma	poliribosoma

- 2) Quan ajuntem un prefix acabat en vocal amb un radical que comença també en vocal, s'han de conservar totes dues vocals:

autoempelt	autoimmunitat
radioimmunoassaig	radioactivitat
pollembriónari	polladenitis
semlespai	semioficial

ATENCIÓ

Això pot semblar que no es compleixi en casos com:

endoscopi polispermic hemisfera

Cal tenir en compte que la *e* inicial dels mots **escopl**, **esperma** i **esfera** és una *e* de suport que no duïen aquests termes en grec o llatí: *skopeo*, 'jo miro', *sperma*, 'llavor', *sphaera*, 'esfera'. És per això que, quan passen a formar part d'un compost amb un prefix, aquesta *e* desapareix.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 18

Novembre 1986

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

HISTOLOGIA VEGETAL

Heus aquí alguns termes referents a teixits vegetals que presenten algunes dificultats d'ús:

- Hi ha diferents tipus de **parènquimes**, segons l'estructura de les seves cèl·lules i la funció que desenvolupen:

parènquima en palissada (= clorènquima)

parènquima lacunar (= parènquima esponjós)

parènquima aerífer (= aerènquima)

parènquima aqüífer

parènquima amilaci

parènquima inulífer

- Una **lenticel·la** és una protuberància lenticular del periderma de les plantes llenyoses.
- Un **porus areolat** és aquell que té un ressalt anular que comunica traqueïdes adjacents. És incorrecte dir-ne *punteadura areolada*.
- Un **meat** és un conducte o canal natural o bé la seva obertura (emprat també en histologia animal).

Núm. 19

Desembre 1986

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

HISTOLOGIA

Observem sovint vacil·lacions en els acabaments d'alguns termes referents tant a teixits animals com vegetals.

Fixeu-vos en les formes correctes:

- Compostos amb el mot grec *sperma*, 'llavor', duen una *a* final:
episperma endosperma perisperma
- Compostos amb el mot grec *derma*, 'pell', duen una *a* final:
endoderma blastoderma mesoderma

Atenció, però, amb **epidermis**.

- Compostos amb el mot grec *kardia*, 'cor', duen una *i* final:
epicardi endocardi mesocardi
- Compostos amb el mot grec *karpos*, 'fruit', duen una *i* final:
epicarpi endocarpi pericarpi

Les formes *epicarp*, *endocarp* i *pericarp* són incorrectes.

**Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.**

Núm. 20

Gener 1987

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

CIST I QUIST

Fixem-nos amb l'ús correcte d'aquests termes i dels seus derivats.

cist *m.* Càl·lula de resistència, generalment pertanyent a una alga, originada pel replegament d'un citoplasma dens i gairebé inactiu a l'interior d'una paret protectora.

quist *m.* Producció patològica en forma de bossa closa, proveïda de coberta, que conté una substància líquida o semilíquida.

Els adjectius que en deriven són:

cístic *adj.* Relatiu o pertanyent a una bufeta, esp. a la bufeta biliar.

quistós *adj.* Relatiu o pertanyent a un quist.

Els verbs que en deriven són:

enclistar-se: Transformar-se en cist.

enquistar-se: Tancar-se dins d'un quist.

Núm. 21

Febrer 1987

QUÈ CAL SABER?

GENÈTICA

Recordeu l'ús correcte dels mots següents:

encreuament *m.* Reproducció sexual entre dos individus.

entrecreuament *m.* Bescanvi de segments entre cromosomes homòlegs.

La forma *creuament* és incorrecta en català.

sinapsi *f.* 1. Aparellament de dos cromosomes homòlegs en la profase meiòtica.

2. Regió de transmissió d'impulsos nerviosos entre un nervi i un altre, una fibra muscular, o altra cèl·lula. 3. Comunicació entre cèl·lules contigües d'alguns fongs.

sinàptic -a *adj.* Relatiu o pertanyent a la sinapsi.

complex sinaptnemal *m.* Estructura lineal entre dos cromosomes homòlegs aparellats en la profase meiòtica que s'observa per microscòpia electrònica.

Núm. 22

Març 1987

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

EL CICLE ANUAL

Heus aquí alguns termes referents a la relació dels organismes amb el cicle climàtic anual:

letargia *f.* 1. Estat d'inactivitat en què se sumeixen alguns animals si les condicions del medi els són desfavorables. 2. Son profund.

El mot *letarg* és incorrecte.

hibernació *m.* Letargia durant l'hivern.

hivernada *f.* Estada d'un organisme en un indret durant l'hivern.

estivació *f.* Letargia durant l'estiu.

estivada *f.* Estada d'un organisme en un indret durant l'estiu.

autumnal *adj.* Relatiu o pertanyent a l'autumne o tardor.

**Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.**

Núm. 23

Abril 1987

Actualitzat, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

QÜESTIONS DE FONÈTICA

Detectem sovint errades greus de fonètica en alguns mots cultes. Determinades grafies es pronuncien de forma diferent, i incorrecta, respecte a la pronunciació adequada que es fa en els mots de la llengua general.

L'exemple més palès el trobem en els grups **-ce-**, **-ci-**, ja que en els mots científics es tendeixen a pronunciar com la *zeta castellana*, en lloc del legítim so català d'essa sorda que els correspon (com en els mots *cel* o *cirera*).

Fixem-nos en la pronunciació dels mots:

vitamina C	cistitis	penicil·lina
electroencefalograma	ciclotró	cistoscòpia

on les grafies en negreta de vegades es pronuncien com la *zeta castellana*.

El mateix problema apareix amb la pronunciació de les sigles, on hem d'esforçar-nos a dir el nom de les lletres en català:

GTP	la <i>G</i> pronunciada <i>ge</i> , no amb el so de la <i>j</i> castellana.
HPLC	la <i>H</i> pronunciada <i>hac</i> , no <i>hache</i> . la <i>C</i> pronunciada <i>se</i> , no amb el so de la <i>zeta</i> castellana.
RSV	la <i>V</i> pronunciada <i>ve</i> , no <i>uve</i> .

Núm. 24

Maig 1987

QUÈ CAL SABER?

QÜESTIONS DE VOCABULARI

Heus aquí alguns mots que sovint detectem mal emprats:

greix *m.* És la forma catalana del castellà *grasa*, per a totes les seves accepcions, tant de llenguatge científic com de la llengua general.

Així doncs, el substantiu *grasa* és incorrecte, i també tots els seus derivats:

engrasar
engrase

greixar
greixatge

gras/grassa *adj.* El mot **grassa** és correcte com a forma del femení de l'adjectiu **gras**. Per exemple: Si acumules molt de **greix**, esdevindrà una persona **grassa**.

saba *f.* Líquid que circula a través dels teixits vasculars de les plantes.

La forma *sàvia* és un castellanisme.

QUÈ CAL SABER?

DIFERÈNCIES LÈXIQUES (I)

De vegades hi ha mots que s'empren amb significat equivalent, però que, en realitat, no són sinònims.

Fixem-nos en l'ús correcte de:

nidació *f.* Implantació de l'òvul fecundat en l'úter d'un animal vivípar.

nidificació *f.* Acció de niar, o sia, de fer el niu o de covar els ous els ocells.

nervació *f.* Nervadura.

nervadura *f.* Conjunt i disposició dels nervis, especialment dels nervis de les fulles, de les ales dels insectes.

muscle *m.* Part superior i lateral del cos a cada costat del coll formada pels ossos que uneixen el braç al tronc i els músculs que els recobreixen.

múscul *m.* Òrgan carnos, contràctil, que permet el moviment de les diferents parts de l'organisme.

musclo *m.* Mol·lusc lamel·libranqui comestible.

Núm. 26

Novembre 1987

QUÈ CAL SABER?

DIFERÈNCIES LÈXIQUES (II)

Vegem uns quants termes que sovint trobem emprats erròniament:

compondre *v. tr.* Formar un tot reunint o combinant diversos elements, diverses parts o diversos ingredients. Exemple: *Diverses substàncies **componen** la mescla de reacció.*

component *m.* Element que forma part d'un tot. Exemple: *L'objectiu és un **component** del microscopi òptic.*

composar *v. tr.* Imposar arbitràriament a algú una contribució, una multa, etc. En cap cas no significa produir una obra intel·lectual o artística.

dependent* *adj.* [cast. *dependiente*] Que depèn d'algú o d'alguna cosa. Exemple: *Els enzims **dependents** de NAD*.*

full *m.* 1. Tros de paper rectangular, especialment l'obtingut d'una vegada en el motlle en la fabricació a mà. 2. Teixit de forma laminar. Exemple: ***Full** blastodèrmic.*

fulla *f.* 1. Òrgan laminar de creixement limitat que apareix lateralment a la tija o a les branques d'una planta. 2. Làmina prima de metall d'una eina tallant. Exemple: ***Fulla** del micròtom.*

* Aquest terme té plural i cal no confondre'l amb el gerundi del verb **dependre**, **depenent**. Aquesta darrera forma equival al castellà *dependiendo* i no té plural. Exemple: *Els èxits dels experiments continuen **depenent** de la perícia de l'investigador.*

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
I el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 27

Desembre 1987

QUÈ CAL SABER?

MICROBIOLOGIA

El prefix derivat de la paraula **microbi** és **microblo-**, així com de **bacteri** resulta **bacterio-**. Per exemple:

microbiologia
bacteriostàtic

microbiostàtic
bacteriorodopsina

Observem en aquest darrer mot una regla general: en un compost, si el sufix comença normalment per *r*, *s* o *x*, aquestes no s'alteren; no s'han d'escriure *-rr-*, *-ss-*, *-ix-*, com exigirien les normes fonètiques. Així, escrivim:

microsoma

protoxantofil·la

Noteu l'ortografia d'aquests dos termes, tan emprats en microbiologia. S'escriuen sense guionet:

grampositiu

gramnegatiu

Núm. 28

Gener 1988

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ANGLICISMES

Heus aquí dos exemples de mots que hom usa incorrectament per influència anglosaxona:

balancejar v. *intr.* Moure's oscil·lant a un costat i altre de la posició d'equilibri. No és correcte el significat 'fer equilibrar'; així, direm: *Aquesta reacció està equilibrada*, en cap cas *Aquesta reacció està balancejada*.

billó* m. Milió de milions (10^{12}).

LLATINISMES

Les paraules preses directament del llatí poden presentar diversos graus d'adaptació:

porus, mai *por*

con, mai *conus*

si 'entrant o cavitat' i 'sina'

sina 'part anterior del pit' i 'mamella'

sinus 'funció trigonomètrica', com **cosinus**, i 'escotadura'

* Compte amb el terme anglès *billion*, que representa mil milions (10^9). Això pot induir a confusions com *fa cinc bilions d'anys que la Terra es va formar en comptes de fa cinc mil milions d'anys que la Terra es va formar*.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 29

Febrer 1988

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

NOCIONS DE BIOQUÍMICA (III)

Del mot grec *glykys*, 'dolç', en deriven dos prefixos catalans: **gluco-** i **gllco-**, de significat diferent: el primer es refereix a la **glucosa** i als seus derivats: **glucòlisi**, **glucòsid**, **glucèmia**, **gluconeogènesi**. En canvi, **gllco-** és emprat per indicar 'sucre' en general: **gllcogen**, **gllcolípid**, **gllcoproteïna**, **gllcogenòlisi**, **gllcòsid**. Així, un **glucòsid** conté **glucosa**, mentre que un **gllcòsid** pot contenir qualsevol sucre.

En bioquímica, cal anar amb compte amb la família de paraules: **bloquejar**, **bloqueig**, **bloquejador**. Segons el *Diccionari de la Llengua Catalana* (1995), aquestes formes són preferibles a *blocar*, *blocatge*, *blocador*. Per exemple: *Algunes substàncies **bloquegen** l'acció de l'enzim.*

Trobareu més nocions de bioquímica en els números 7 (maig 1985) i 8 (juny 1985) de QUÈ CAL SABER?

Núm. 30

Febrer 1989

QUÈ CAL SABER?

ORTOGRAFIA

PARAULES ACABADES EN -GEN

Aquest sufix indica 'que produeix', 'que genera'. En singular, els mots que el contenen són paraules planes acabades en *-en*, que, per tant, no cal accentuar (Vegeu a QUÈ CAL SABER?, núm. 14 [març 1986], les normes d'accentuació). Per exemple:

oxigen
hidrogen
cancerígen
antígen

En canvi, aquestes mateixes paraules s'han d'accentuar en el plural, com qualsevol mot pla acabat en consonant més s:

oxígens
hidrògens
cancerífens
antífens

Núm. 31

Març 1989

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

LÈXIC

-TIPS DE PRESSIÓ

El sufix derivat de la paraula tipus és **-tip**. Per exemple:

isotip
ai-lotip
haplotip
genotip

Tanmateix, trobem algun derivat que pot acabar també en **-tipus**: **isotipus**, **genotipus**.

Escrivim **pressió** amb dues esses, i tots els seus derivats:

compressió
vasopressina
supressor
repressió

També porten dues esses les paraules acabades en **-missió**:

comissió
emissió
submissió

Núm. 32

Abril 1989

QUÈ CAL SABER?

MORFOSINTAXI

GÈNERE I NOMBRE

Són femenines les paraules:

síndrome: *la síndrome d'abstinència;*

fractal: *B. Mandelbrot difongué les fractals.*

En canvi, són masculines:

pendent: *el pendent de la gràfica;*

corrent: *el corrent elèctric.*

Fixeu-vos en:

Un dia grls. La materia grlsa.

El bé comú. Una idea comuna.

Dos litres. Dues electroforesis.

Cal fer atenció als plurals dels següents mots:

text **texts, textos** (mai *textes*);

complex **complexs, complexos** (i no *complexe, complexes*);

fix **fixs, fixos** (i no *fixe, fixes*).

Núm. 33

Maig 1989

QUÈ CAL SABER?

MORFOSINTAXI

PER

Per és una preposició que indica l'agent o el mitjà: *Ho va enviar **per** correu.* Equival aproximadament al castellà *por*. Amb els articles **el** i **els** es contreu donant **pel** i **pels**; en el cas de **pel**, cal escriure **per l'** si la següent paraula comença per vocal o *h*: *L'equip emprengué la recerca **pel** camí més ardu, però els resultats no foren acceptats **per** l'opinió científica internacional.*

PER A

Per a, en canvi, indica el destinatari d'una acció o la seva finalitat: *L'escombreta grossa és **per als** matrassos.* Equival aproximadament al castellà *para*. Si va seguida de verb, es pot ometre la *a*: *No cal gaire temps **per** (o **per a**) conèixer els resultats.*

Núm. 34

Juny 1989

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

EL MICROSCOPI ELECTRÒNIC DE RASTREIG

Amb data 9 de desembre de 1987, el Consell Supervisor del TERMCAT es va reunir per fixar definitivament el terme català corresponent a l'anglès *scanning microscope*. Un cop debatuda aquesta qüestió i havent consultat diversos experts, s'acordà que la forma catalana havia de ser **microscopi electrònic de rastreig**. Per tant, queden descartades les solucions provisionals *microscopi d'escandallatge* (QUE CAL SABER?, núm. 9 [octubre 1985]) i *microscopi d'escombratge* (*Gran Enciclopèdia Catalana*, 2a edició).

Recordeu que el conjunt de tècniques emprades en l'observació microscòpica és la **microscòpia** (i no *microscopia*).

Núm. 35

Octubre 1989

QUÈ CAL SABER?

ENDOCRINOLOGIA

Revisarem a continuació alguns dels termes emprats en endocrinologia que poden presentar certes dificultats ortogràfiques:

- Noteu **tirolde** sense dièresi ni essa final, però amb els derivats **tiroïdal**, **tiroïdectomia**..., que sí que porten dièresi.
- Les dues principals hormones produïdes pel **pàncrees** endocrí són el **glucagó** i la **Insulina** (aquesta darrera s'escriu sense ela geminada).
- Escrivim **hipotàlem** (i **tàlem**, **epitàlem**) amb *e*, però els seus derivats: **hipotalàmic**..., amb *a*.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 36

Novembre 1989

QUÈ CAL SABER?

LA ELA GEMINADA (L·L)

Porten *ela* geminada paraules com:

pupil·la, al·lel, cèl·lula, destil·lar, penicil·lina, col·loide...

mentre que mots com:

molècula, aleatori...

s'escriuen amb una sola *ela*.

Encara que l'ús de la *ela* geminada pot semblar arbitrari, donarem unes indicacions que permeten de reduir el nombre de consultes al diccionari (que és, en definitiva, el millor camí per escriure correctament una sola *ela* o *ela* geminada).

- Les paraules homòlogues franceses, angleses, italianes que s'escriguin amb dues *eles*, solen portar *ela* geminada en català. Així, *allele* (anglès) ens indica **al·lel** (català) i *aleatoire* (francès) correspon a **aleatori** (català).
- No s'escriu mai (sense excepcions!) *ela* geminada darrera consonant.
- Els derivats cultes de paraules que porten //s' escriuen amb *ela* geminada. Així, el prefix **fil·lo-** que significa **fulla** s'ha d'escriure amb *ela* geminada: **fil·locladi...**

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 37

Desembre 1989

QUÈ CAL SABER?

LA SANG

Els noms correctes dels principals tipus cel·lulars presents a la sang són:

- **eritròcit** o **glòbul vermell** o **hemàtia** (femení);
- **plaqueta** o **trombòcit**;
- **leucòcit** o **glòbul blanc**, que comprèn, entre d'altres, **limfòcit**, **monòcit**, **granulòcit** (**neutròfil**, **acidòfil** o **eosinòfil**, **basòfil**). Alguns granulòcits presenten el nucli **presegmentat** (castellà, *en cayado*).

Noteu també **hemostàsia**, **hematòcrit**, **limfa**, **sagnia**, **dessagnar**, **dessagnar-se**, i el sufix **-poesi**: **hematopoesi**.

Núm. 38

Gener 1990

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

L'APARELL DIGESTIU (I)

Remarcarem tot seguit alguns termes que designen parts del tracte digestiu i les seves glàndules annexes, que presenten algunes dificultats.

Dins la boca hi trobem les **dents** (femení), els tipus de les quals també són femenins: les **Inclives**, les **canines** (o **ullals**), les **premolars** i les **molars** (o **quelxals**). Totes estan inserides a les **genives**.

A la cavitat **bucal** hi aboquen llurs secrecions les **glàndules salivals** (no *salivars*).

A continuació trobem la **faringe**. L'última vocal d'aquest mot, i la d'altres com **meninge**, **laringe**, **siringe**, etc., han d'ésser pronunciades pels parlants de català oriental de la mateixa manera que pronuncien *menja*, *penja*; és a dir, amb vocal neutra i no amb *e* com se sol sentir per influència castellana.

Seguim per l'**esòfag** (accent obert i *g* final), que pel **càrdies** s'obre a l'**estómac** (accent tancat i *c* final). La vàlvula que separa l'intestí de l'estómac és el **pílor**.

QUÈ CAL SABER?

L'APARELL DIGESTIU (II)

Les parts de l'estómac dels **remugants** són el **rumen**, el **llibret**, el **reticle** i el **quall**.

Intestí o **budell**? Ambdós mots són correctes, però pertanyen a diferents nivells de llenguatge; en un registre científic generalment es prefereix **Intestí**.

Les parts de l'**Intestí prim** són el **duodè**, el **Jejú** i l'**íll**, i les de l'**Intestí gros** (no *intestí gruixut*) són l'**apèndix vermiforme**, el **cec**, el **còlon** i el **recte**.

Aboquen llurs secrecions a l'intestí el **pàncrees** i el **fetge**, on trobem la **vesícula biliar** (o **bufeta del fel** o **de la fel**, que presenta la mateixa dualitat que **intestí / budell**).

Núm. 40

Març 1990

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

NEOLOGISMES (I)

En aquest número i els dos següents recollim alguns dels termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT en la seva reunió del 17 de juny de 1987.

eucariota *m.* Individu pertanyent als eucariotes.

eucariotes *m. pl.* Superregne de tots els organismes les cèl·lules dels quals presenten un nucli diferenciat del citoplasma.

procarlota *m.* Individu pertanyent als procariotes.

procarlotes *m. pl.* Superregne dels microorganismes sense nucli diferenciat del citoplasma.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 41

Abril 1990

QUÈ CAL SABER?

NEOLOGISMES (II)

GENÈTICA I REPRODUCCIÓ

Hem seleccionat en aquesta ocasió alguns dels termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT el 17 de juny de 1987 relatius a la genètica i a la biologia de la reproducció.

concatèmer *m.* Estructura formada per la unió en tàndem d'un determinat nombre de genomes d'un organisme.

nidar *v. intr.* Implantar-se, l'ou, a l'úter. (Vegeu també el núm. 25 [juny 1987] de QUÈ CAL SABER?)

oligoastenozoospermia *f.* Pèrdua del nombre i la motilitat dels espermatozoides en el líquid seminal.

teratoastenozoospermia *f.* Pèrdua o reducció de la motilitat dels espermatozoides, causada per una malformació cel·lular, que té com a conseqüència la infertilitat del mascle que la pateix.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 42

Maig 1990

QUÈ CAL SABER?

NEOLOGISMES (III)

Fixeu-vos en els termes següents :

clapa *f.* Zona clara i circular, formada sobre el fons opac d'un cultiu sòlid de bacteris que creix en una placa de Petri, i que és ocasionada per una colònia de bacteriòfags que es desenvolupa per lisi de cèl·lules bacterianes.

cosmidl* *m.* Vector híbrid de seqüències del bacteriòfag lambda i de **plasmidl*** que s'utilitza en enginyeria genètica.

oncogèn** *m.* Gen que, en expressar-se, determina la transformació d'una cèl·lula sana en cancerosa.

pseudogèn** *m.* Còpia molt semblant d'un gen, però amb alguna anomalia respecte a aquest que no en permet la funcionalitat.

* I no *còsmid*, *plàsmid*.

** Noteu l'accent, que no apareix en el plural: **oncogens**, **pseudogens**.

Núm. 43

Juny 1990

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

MISCEL·LÀNIA

Calor és una paraula femenina. Així, hem de parlar de **la calor** específica, del mètode de **la calor** humida, etc.

En lloc del barbarisme *asa* cal emprar els termes **nansa** (forma preferent) o **ansa** en expressions com **nansa de platí**, **nansa de Henle** i altres. (Vegeu en els números 8 [juny 1985] i 14 [març 1986] del QUÈ CAL SABER? més detalls sobre instrumental de laboratori.)

El quadrat de vidre prim que s'utilitza per cobrir les preparacions microscòpiques és el **cobreobjectes** (pronunciat com **cobrellit**). Per a l'argot de laboratori proposem **cobre** (pronunciat com la primera part de la paraula **cobrellit**).

Núm. 44

Octubre 1990

QUÈ CAL SABER?

INVERTEBRATS (I)

A continuació, exposem alguns termes referits a la taxonomia dels invertebrats que presenten dificultats ortogràfiques.

- Noteu el sufix **-helmlnts** («cucs») a **nematohelmlnts**, **platihelmlnts** (no *platelmints*).
- Altres tàxons vermiformes són els **trematodes**, **cestodes** (ambdós sense accent) i **turbel·laris** (amb *ela* geminada).
- Dins els **mol·luscs** observeu **bivalves** i **gastròpodes**.
- Finalment, **clrrípedes** i **tèrmlt** (masculí) també comporten algun maldecap ortogràfic.

Núm. 45

Novembre 1990

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

INVERTEBRATS (II)

En aquesta ocasió, comentem alguns termes de morfologia d'invertebrats, tots ells d'ortografia si més no difícil.

- **Ombrel·la** (en les meduses), amb *ela* geminada.
- Noteu els accents a **èflra**, **efírla**.
- També porten accent **sifonòl·lf** i **fascíola**.
- Les parts en què es divideix el cos dels crustacis són: **cèfal·on**, **perè·lon** o **perè·on** (els apèndixs del qual són els **perel·pod·ls** o **pereopod·ls**) i **plè·on** (del qual surten els **pleopod·ls**). Anàlogament escrivim **à·cron** i **tè·lson**.

Núm. 46

Desembre 1990

QUÈ CAL SABER?

ORTOLOGIA

Les paraules planes o esdrúixoles acabades en **-en**, com ara **examen**, **semen**, **lumen**, **pol-len**, etc., han de ser pronunciades de la mateixa forma que per exemple, **canten** o **neden**. Aquest fet no representa cap problema per a aquells que parlen català occidental, on aquesta vocal es realitza *e* tancada. En canvi, els parlants de la zona oriental han de prendre cura a pronunciar aquesta vocal com a vocal neutra. Pel que fa a l'accentuació d'aquests mots i de llurs plurals, vegeu el núm. 30 (febrer 1989) de QUÈ CAL SABER?

La inicial del nom de la lletra grega χ (*khi*) es pronuncia com la *j* castellana. Per tant, aquesta lletra, tan emprada en estadística, s'ha de pronunciar *hi* (en què la *hac* sona com la inicial de l'onomatopeia de la riallada, *ha! ha!*) i no, com se sent algunes vegades, *qui* o *xi*. Exemple: *Test de χ^2* (pronunciat *test de hi quadrada*).

Núm. 47

Gener 1991

QUÈ CAL SABER?

ANTROPOLOGIA

Un dels objectes d'estudi de l'antropologia biològica són les **crestes dermatopapil·lars** i les figures que formen al palmell de les mans i a la planta dels peus, és a dir, els **dermatoglifs** (sense accent ortogràfic). Hom classifica aquestes figures, segons el nombre de **triradls** (escrits amb una sola erra, però pronunciat *r*) que presentin, en **arcs**, **bagues** (en anglès *loops*) i **remolins** (en anglès *whorls*).

Hem tingut un interès especial a fer aparèixer aquests termes a QUÈ CAL SABER? ja que molts d'ells no es troben encara en cap de les obres lexicogràfiques catalanes.

Núm. 48

Febrer 1991

QUÈ CAL SABER?

GENÈTICA

Tot seguit comentarem alguns dels termes emprats en genètica que presenten dificultats ortogràfiques.

- Noteu **epfsta*s***l (amb accent i, en singular, sense essa final) i el seu derivat **ep*l*stàtic**.
- **Delecló**, amb una sola c: fixeu-vos en l'anglès *deletion* o en el francès *délétion*, que reflecteixen fidelment el mot llatí *deletere*, origen de totes tres paraules.
- Escrivim **panmixl**, **panm*f*ctic**.
- En genètica de poblacions s'usa el sufix **-pàtric**: **simpàtric**, **al·lopàtric**. En aquest terme, observeu la ela geminada, que també es troba en **al·lop*l*loïdla**.

Trobareu més termes de genètica comentats als números 10 (novembre 1985) i 21 (febrer 1987) de QUÈ CAL SABER?

Núm. 49

Març 1991

QUÈ CAL SABER?

CITOLOGIA

Una substància molt emprada en l'estudi de la mitosi és la **colquicina**, extreta d'una liliàcia, el **còlquic** (*Colchicum autumnale*, pronunciat *còlquic*).

Els noms dels diferents tipus de cèl·lules es formen amb el sufix **-òcit**. Per exemple **leucòcit**, **hepatòcit**, **monòcit**, **enteròcit**, **eritròcit**, etc.

Moltes cèl·lules vegetals presenten **plastids** (o **plasts**; ambdós sinònims són vàlids), com els **cloroplasts** (diem un **cloroplast**), **cromoplasts**, **amiloplasts**, etc.

Núm. 50

Abril 1991

QUÈ CAL SABER?

L'OÏDA

Comencem amb una precisió semàntica: l'**oïda** és un sentit que és possible gràcies a un conjunt d'òrgans anomenat **orella**. A la part més exterior de l'**orella** trobem el **pavelló auricular** (noteu la ve baixa), i si ens endinsem pel **conduïte auditu extern** arribarem a una membrana elàstica, el **timpà**. El **timpà** transmet les vibracions sonores a una cadena d'ossets: el **martell**, l'**enclusa**, el **lenticular** i l'**estrep**.

Les estructures de l'**orella interna** són plenes d'un líquid, l'**endolimfa**, i banyades per un altre líquid, la **perillimfa**. D'aquestes estructures destaquen el **cargol** (o **còclea**) i els **canals semicirculars**.

Núm. 51

Maig 1991

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

IMMUNOLOGIA

Vet aquí alguns termes d'immunologia:

- **Antigen** (sense accent), però **antfgens** (amb accent). (Vegeu també el núm. 30 [febrer 1989] de QUÈ CAL SABER?)
- **Anticòs**, escrit tot seguit i amb accent obert.
- **Vaccí**, **vacclnacló** són sinònims preferibles de **vacuna** i **vacunació**.
- Fixeu-vos en la doble ema de **Immunologia**, **Immunitat**, **Immunitzar**, **Immunodeficiència**, etc.

Núm. 52

Juny 1991

QUÈ CAL SABER?

MISCEL·LÀNIA

Fixeu-vos en els termes següents:

- Emprem el sufix **-olde** quan volem expressar que quelcom és 'de natura o aspecte semblant a', com en els mots **escafolde**, **oploide**, **diploide**, **coccolde**, **llmfolde** i altres, que trobem sovint erròniament pronunciats o escrits amb *-oid* per influència de l'anglès. Fixeu-vos que no porten dièresi, mentre que els derivats en **-oïdla (diploïdla)** sí que en porten.
- Escrivim **vitel**, **ocel**, **cribel** i **flagel**. * Llurs derivats porten la geminada: **vitel·logènesi**, **ocel·lat**, **flagel·lat**.

* **Flagel** és una estructura citològica; **flagell** és la calamitat que s'abat sobre un poble.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
I el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 53

Octubre 1991

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ANGLICISMES (II)

Es coneixen com a **falsos amics** (*false friends*) aquelles paraules o expressions angleses molt semblants en llur forma a mots catalans, però de significat diferent. A continuació en donem una breu relació tot indicant-ne l'equivalència exacta en català. (Vegeu també el núm. 28 [gener 1988] de QUÈ CAL SABER?)

<i>Anglès</i>	<i>Català</i>
<i>actually</i>	realment
<i>code for</i>	codificar (sense preposició)
<i>dramatic</i>	dràstic, espectacular, important
<i>eventually</i>	finalment
<i>evidence</i>	prova (en el sentit de 'demostració'), testimoni, indici
<i>fecundity</i>	fertilitat
<i>fertilize</i>	fecundar (un òvul)
<i>substitute A for B</i>	substituir B per A

És del tot incorrecte utilitzar **testar** en un sentit diferent de 'fer testament', s'ha de dir i escriure **comprovar, verificar, assajar, examinar, analitzar, experimentar**, segons el significat i els contextos.

Núm. 54

Novembre 1991

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ELS CEREALS

Hom confon sovint, o no recorda, els noms dels cereals i llurs equivalències entre les llengües habituals d'ús científic. Esperem que aquesta taula ajudi a resoldre aquests problemes.

<i>Nom científic</i>	<i>Català</i>	<i>Castellà</i>	<i>Francès</i>	<i>Anglès</i>
<i>Triticum sp.</i>	blat	trigo	blé	wheat
<i>Secale cereale</i>	sègol, sègle	centeno	seigle	rye
<i>Hordeum vulgare</i>	ordi	cebada	orge	barley
<i>Avena sativa</i>	civada	avena	avoine	oat
<i>Zea mays</i>	blat de moro*	maíz	maïs	maize, corn
<i>Oryza sativa</i>	arròs	arroz	riz	rice
<i>Sorghum vulgare</i>	melca	sorgo	sorgho	sorghum
<i>Panicum miliaceum</i>	mill	mijo	millet	millet

* Altres sinònims són **morenc**, **dacsa**, **panís** i **milot**.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 55

Desembre 1991

QUÈ CAL SABER?

LI, L'HI

LI és el pronom que substitueix el complement indirecte singular. Així,

El professor dóna el diploma a l'estudiant

es transforma en

*El professor **li** dóna el diploma*

L'hi, en canvi, és la combinació del pronom **el** (complement directe, masculí singular) i **li**. Si en la primera frase substituïm tots dos complements alhora, ens queda

*El professor **l'hi** dóna*

El pronom corresponent al complement indirecte, quan és plural, s'ha de substituir amb el pronom **els**

El professor dóna l'examen als estudiants

*El professor **els** dóna l'examen*

En canvi, la combinació de **els** (complement indirecte plural) i **el** (complement directe singular) és **els el**.

*El professor **els el** dóna*

En resum, **hi** només apareix quan el complement indirecte és singular, i s'uneix al pronom de complement directe tot formant les combinacions **l'hi**, **la hi** (combinació que no s'apostrofa mai), **els hi**, **les hi**. Cal remarcar també que de la unió de **li** i **ho** resulta **ll ho**.

Núm. 56

Gener 1992

QUÈ CAL SABER?

L'ULL

Repassem en aquest full alguns dels termes referents a l'ull dels vertebrats, d'ortografia més difícil.

La capa més externa que embolcalla l'ull és la **còrnia** (noteu la *i* i l'accent). L'espai entre la **còrnia** i el **crystal·lí** (fixeu-vos en la *ela* geminada, com a *pupil·la*) és ple d'**humor aquós** (amb *qu*). L'altre fluid intraocular és l'**humor vitri**. Les membranes de l'ull són l'**escleròtica**, la **corolde** (sense *essa* final) i la **retina**. Les **cèl·lules fotoreceptores** (amb una sola *erra*) de la **retina** són els **cons** (en singular, **con**) i els **bastonets**. (Vegeu també el núm. 28 [gener 1988] de QUÈ CAL SABER?)

L'enterboliment del **crystal·lí** s'anomena **cataracta** (noteu la *c*). En canvi, les **cascaades** o **salts d'aigua** només es troben als rius.

Núm. 57

Febrer 1992

QUÈ CAL SABER?

L'APARELL RESPIRATORI

Vet aquí alguns dels termes relatius a l'anatomia de l'aparell respiratori que presenten una ortografia difícil.

L'aire inspirat entra a la **cavitat nasal** (pronuncieu aquesta essa com la de *casa*) pels **narius** (masculí); aquesta cavitat és entapissada per la **membrana pituitària** (noteu la dièresi i l'accent). A continuació, a través de les **coanes** l'aire passa a la **laringe**: cal que els parlants de català oriental tinguin cura de pronunciar la darrera vocal de **laringe** (i de **slringe**) com a vocal neutra, és a dir, com a *monja*.

Les següents **vies respiratòries** són la **tràquea**, els **bronquis** i els **bronquíols** (noteu l'accent). Finalment, als **alvèols** (vigileu també l'accent) es produeix l'intercanvi de gasos.

Fixeu-vos també en **brànquula**, anomenada també **ganya**, especialment en els peixos.

Núm. 58

Març 1992

QUÈ CAL SABER?

ELS RÈPTILS

Rèptil (com **tèxtil**) és un mot pla que porta accent.

Saure i els seus derivats **dinosaure**, **arcosaure** s'escriuen amb *e* final. Cal evitar, doncs, *sauri*, *dinosauri*, *arcosauri*, etc.

Tant **serp** com **serpent** són mots catalans, per bé que la primera forma és la més usual. Noteu també **colobra** i **escurçó**.

El grup de **rèptils** morfològicament semblants als **cocodrils** són els **crocodillans**. El **calman** (amb *ena* final i sense accent) és un **crocodillà** del continent americà.

Els **quelonls** o **tortugues** es caracteritzen per la presència d'una **closca** o **culrassa** que els protegeix el cos.

Núm. 59

Abril 1992

QUÈ CAL SABER?

ELS OCELLS

Els **ocells** constitueixen una classe de l'embranchament dels vertebrats. La denominació **aus** també és correcta, però és preferible **ocells**, tal com es recull a les obres lexicogràfiques normatives. També convé recordar que es denomina **ocell** a qualsevol membre d'aquesta classe independentment de la seva mida; per exemple, l'**àgulla** i l'**estruç** són **ocells** grossos. Els ocells de mida petita, com els **passeriformes**, es poden anomenar **molxons**, que és l'equivalent del castellà *pájaro*.

Els principals tipus de **plomes** dels **ocells** són les **cobertores**, les **rèmiges** (no oblideu pronunciar la ge com a *tiges*), les **rectrius** o **tímoneres**, les **escapulars** i el **plomíssol**. Les parts principals d'una ploma són el **canó**, el **raquí**, les **barbes**, les **bàrbules** (sense ela geminada) i les **barbicel·les** (amb ela geminada).

Núm. 60

Maig 1992

QUÈ CAL SABER?

FISIOLOGIA VEGETAL

La **clorofil·la** s'escriu amb *ela* geminada, com tots els altres mots que incorporen prefixos o sufixos derivats del grec *phyllós*, 'fulla': **fil·lidl**, **fil·locladl**, etc. Altres pigments vegetals són els **carotens** (singular **carotè**), que formen part dels **carotenoides** (i no *carotenoids*), les **xantofil·les** (com la **luteïna**; noteu la dièresi) i les **ficobllines**.

Dins dels termes més usuals en fisiologia vegetal, cal fer atenció a **osmosi**, sense accent ni *essa* final; i a **micoriza**, amb una sola *erra* (vegeu la regla general enuncuada al núm. 17 [juny 1986] de QUÈ CAL SABER?). Cal pronunciar la zeta com la *essa* de **casa**, **gibberel·lina**, amb dues *bes* i *ela* geminada, ja que és produïda pel fong *Gibberella fujikuroi*, i, finalment, noteu **porus** acabat es *us* (**por** vol dir 'temor intens!').

Núm. 61

Juny 1992

QUÈ CAL SABER?

ELS FALSOS DERIVATS

Molt sovint, en els termes científics, els derivats es formen directament d'una arrel llatina en lloc de fer-ho a partir de la paraula catalana que ha seguit l'evolució popular de la llengua. Aquest fet implica sovint dificultats ortogràfiques. Vegem-ne uns quants exemples:

bucal, amb *u*, referent a la **boca**; però **vocal**, relatiu a la **veu**

còrvids, malgrat **corb**

curvatura, però **corba**

crystal·lí, i no *cristallí*

espacial, i no *espaial*

fabàcles, malgrat **fava**; fixe'u-vos que prové de *Vicia faba*

juvenil, però **jove**

labial, **lablades**, però **llavi**

lògic, i no *llògic*

plumífer, malgrat **ploma**

QUÈ CAL SABER?

EMBARÀS, PART, ALLETAMENT

Els adjectius **prenyada** i **prenys** (sempre amb essa final) són sinònims d'**embarassada**: *una dona prenys*. El **fetus**, envoltat pel **líquid amniòtic** o **líquid àmnic**, es comunica amb l'**úter** mitjançant la **placenta**, a la qual és unit pel **cordó umbilical**. La secció d'aquest cordó dóna lloc al **llombrígol** (o **mellec**) de la persona. Noteu també la grafia de **sac vitel·lí**.

Abans i després del part, la glàndula mamària secreta el **calostre**. L'**alletament** és l'acció d'alimentar amb llet una cria de mamífer (el verb corresponent és **alletar**); també es pot anomenar **lactació**, encara que aquest terme se sol usar per referir-se concretament a la secreció de llet. Noteu també el verb **deslletar** i el substantiu **deslletament**. L'estri de goma en forma de **mugró** que posem a la boca dels **nodrissos** perquè **xumlin** és el **xumet**, també anomenat **pipa**.

L'**avortament** és l'acció d'**avortar** (noteu la ve baixa); un **avortó** és un fetus parit prematurament. L'adjectiu **abortiu** (per exemple, *pràctica abortiva*, *substància abortiva*) s'escriu amb be alta.

Finalment, recordem que als infants més petits sovint se'ls fa jugar amb un **sonall** o **zing-zing**.

QUÈ CAL SABER?

LA MÀ

Repassem en aquest full alguns dels termes referents a la **mà**, d'ortografia més difícil.

El primer que cal notar és l'accent diacrític amb què es diferencia el nom d'aquesta part del cos del possessiu femení de primera persona del singular **ma**: *ma germana em va treure una punxa de la mà*; el plural, tanmateix, l'escriurem sense accent, ja que no cal diferenciar-lo de cap altre mot: *em rento les mans*.

Aquesta part del cos s'uneix al **braç** pel **canell** (en castellà, *muñeca*), també dit **puny** (com els punys de les camises); el mot **puny** també s'usa per indicar la mà closa. Del **palmell** de la mà surten els **dits**, que són: el **dit gros** o **polze** (la unitat de longitud relacionada s'anomena, doncs, **polzada** i no *pulgada*), l'**índex**, el **dit del mig**, l'**anular** i el **dit petit**, conegut també per **menovell** i per **auricular**. Alguns ossos són els **carpians** (en singular, **carpià**) i les **falanges** (pronuncieu-ho com *taronges*).

De l'individu que usa preferentment la mà dreta (o **mà dextra**) en diem **dretà** (en femení, **dretana**), mentre que **destre** (en femení, **destra**) vol dir 'hàbil en un art o ofici', que té **destresa** (un bonic i poc usat antònim és **maldestre**). Observeu també la grafia d'**esquerrà** (en femení, **esquerrana**) i **ambidextre** (en femení, **ambidextra**).

Per a diverses tasques de laboratori pot ser necessari protegir les mans amb **uns guants** (en singular, **un guant**, i no *un guà*). Finalment, podem esmentar algunes afeccions, com el **voltadits** (invariable en plural), el **penelló**, la **berruga** (*b* alta!) i el **sangtraït** o **equimosi** (en plural, **equimosis**).

Núm. 64

Desembre 1992

QUÈ CAL SABER?

SEXUALITAT I REPRODUCCIÓ

Repassarem en aquest número alguns mots relatius a la sexualitat: a l'anatomia i la fisiologia de la reproducció.

L'**engonal** és la part del cos en què s'ajunta cada cuixa amb el ventre. De l'aparell reproductor masculí destacarem l'ortografia dels mots següents: els **testicles**, l'**escrot**, l'**epidídim**, el **meat uretral**, el **prepuci** i el **gland**. Del femení destacarem la **trompa de Fal·lopi** (amb majúscula inicial i amb *ela* geminada), l'**úter** o **matriu** i els **liavis menors** i **majors**.

La **menopausa** (sense cap *ii* pronunciat com *casa*) comporta la desaparició de la **regla** (el **regle** és un aparell per mesurar) o **menstruació**.

Coit i **acoblament** (escrit amb *b* però que els parlants que pronuncien «poble» de *poble*, pronunciaran «acobblament») són mots sinònims. **Libido** (pronunciada plana, no esdrúixola) és un mot femení: *una imatge que fa augmentar la libido*.

Finalment, repasseu **espermatozoides** en el número 15 (abril 1986) de QUÈ CAL SABER?

Núm. 65

Gener 1993

QUÈ CAL SABER?

SEMBLANTS PERÒ DIFERENTS

En aquest número repassarem termes que s'assemblen en la grafia però que presenten diferències, de vegades importants, de significat.

Un **òrgan** és una agrupació de teixits que formen una unitat estructural i funcional, però un **orgue** és un instrument musical de teclat.

Les **dades** (en singular, **dada**) són els elements coneguts a partir dels quals resoldrem un problema o deduirem un element desconegut. La **data** és la indicació del temps en què s'ha esdevingut un fet. Així, una data pot ser una dada d'un problema, però no a l'inrevés.

La paraula **sol** pot ser un substantiu; en aquest cas, pot fer referència a l'astre rei (normalment escrit **Sol**), a una nota musical o a un cert sistema col·loïdal. També pot ser un adjectiu que significa 'sense companyia'. En canvi, la paraula **sòl** fa referència a la superfície de la Terra (amb matisos diferents segons el context).

Altres casos ja tractats a QUÈ CAL SABER? són **full** / **fulla** (núm. 26 [novembre 1987]), **muscle** / **múscul** / **muscio** (núm. 25 [juny 1987]).

QUÈ CAL SABER?

FRUITES

Anomenem **fruita** qualsevol tipus de fruit comestible. Per això parlem de **fruita seca** o de **fruita en conserva**. Algunes persones sovint confonen, o no recorden, les equivalències dels noms d'algunes fruites en diferents idiomes. En la taula següent en recordem uns quants.

Nom científic de la planta	Català	Castellà	Francès	Anglès
<i>Corylus avellana</i>	avellana	avellana	noisette	hazelnut
<i>Amygdalus communis</i>	ametlla	almendra	amande	almond
<i>Morus</i> sp.	móra*	mora	mûre	mulberry
<i>Rubus ulmifolius</i> s. l.	móra*	zarzamora	mûre de ronce, mûre sauvage	blackberry
<i>Rubus idaeus</i>	gerd, gerdó	frambuesa	framboise	raspberry
<i>Ribes</i> sp. pl.	grosella, riba	grosella	groseille	gooseberry
<i>Fragaria vesca</i>	maduixa	fresa	fraise	strawberry
<i>Celtis australis</i>	lledó	almeza, almezo, almez	—	hackberry

* Noteu l'accent a la *o* per diferenciar aquest mot de **mora** (dona habitant del Magrib); noteu també que la *o* de **móra** és tancada i, per tant, cal pronunciar-la com al mot **senyora**.

QUÈ CAL SABER?

DERIVACIÓ ADJECTIVAL

Quan convertim un substantiu en un adjectiu, hem de seguir les normes pròpies de la llengua catalana. Això pot ser molt fàcil en paraules freqüents, però en certs casos cal parar-hi compte.

Vegem uns quants canvis de terminació per formar l'adjectiu:

<i>Terminació del subjuntiu</i>	<i>Terminació de l'adjectiu</i>	<i>Exemples</i>
-osi	-òtic	nefrosi, nefròtic; cirrosi, cirròtic
-èxia	-èctic	anorèxia, anorèctic; caquèxia, caquèctic
-èpsia	-èptic	dispèpsia, dispèptic
-plàsia	-plàstic	neoplàsia, neoplàstic, hiperplàsia, hiperplàstic

Altres vegades el canvi és més subtil i menys clar. Un bon exemple és l'adjectiu **mèdic**, que fa referència a la medicina i als metges: **certificat mèdic**. És totalment incorrecte l'ús de **metge** com a adjectiu, encara que, en castellà, *médico* sigui alhora substantiu i adjectiu (vegeu el núm. 13 [febrer 1986] de QUÈ CAL SABER?).

Núm. 68

Abril 1993

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ALGUNS TERMES D'INFORMÀTICA

L'ús de la informàtica cada cop és més freqüent en l'activitat dels científics. Repassarem alguns dels termes d'aquesta àrea que poden presentar més dificultats.

En un **ordinador** (noteu la *n*) solem enregistrar les dades en el **disc dur**; a més, solem disposar també d'un disc petit que anomenem **disquet** (o **disc flexible**). De l'acció de donar **format** a un disc en diem **formatar** (*formatejar* correspondria a 'donar formateig').

Aquests són **suports** (noteu la *u* inicial) magnètics d'informació digital, però també n'hi ha d'altres, com ara el **disc compacte**, o simplement **compacte**, que també serveix per emmagatzemar música i que massa sovint esmentem amb el seu nom anglès (*compact*).

Quan parlem de la **Impressió** de documents podem fer algun error de pronúncia, ja que, malgrat que els mots relativament nous **impressió** i **impresora** s'escriuen amb dues esses (pronuncieu-ho com *bossa*), les formes derivades del participi passat del verb **Imprimir** s'escriuen amb una sola essa: *les dades de les anàlisis ja han estat impreses* (pronuncieu-ho com *cases*). Semblantment, direm que *cal emplenar uns impresos*.

Núm. 69

Maig 1993

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

NEOLOGISMES I RECOMANACIONS

El TERMCAT estudia, juntament amb l'Institut d'Estudis Catalans, la fixació de criteris lingüístics i terminològics. En aquest full repassarem alguns dels mots aprovats o discutits recentment i relacionats amb la nostra activitat.

Biologia i medicina. **Cohort:** grup de persones sotmeses a observació durant un període de temps; **cohort d'incliplència:** cohort que és sotmesa a observació des que s'inicia una malaltia (noteu que aquesta accepció difereix de la utilitzada en biologia en el sentit —derivat del militar— de 'grup d'organismes nascuts en una època propera'). **Reconeixement sistemàtic o revisió mèdica:** exploració mèdica exhaustiva (en anglès, *checkup*; en castellà, *chequeo*).

Ecologia. Les formes **ambiental** i **medlambiental** (noteu l'absència de la o) són adjectius sinònims i indiquen 'relatiu o pertanyent al medi ambient'.

Herpetologia. El *Full de Difusió de Neologismes* núm. 14 (editat pel TERMCAT) recull els noms populars corresponents a cinquanta-nou espècies d'amfibis i rèptils; aquests noms havien estat proposats per la Societat Catalana d'Herpetologia.

Estadística. Per tal com en català existeixen els mots **relació** i **correlació**, es desaconsella totalment l'ús de *correlar* en favor de la forma **correlacionar**, paral·lelament a **relacionar**.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

QUÈ CAL SABER?

MISCEL·LÀNIA

En català, el verb que expressa la formació d'un tot a partir de la reunió de diverses parts és **compondre** (conjugat com **respondre**) i no *composar*. Així, direm: *el farmacèutic compondrà una fórmula magistral o Beethoven va compondre nou simfonies*. El seu antònim és **descompondre**, que es conjuga igual: *els bacteris han descompost les restes*. (Vegeu també el núm. 26 [novembre 1987] de QUÈ CAL SABER?)

El son és l'acte de dormir (*trencar el son, tenir un son tranquil*). **La son** són les ganes de dormir (*tinc una son que no m'hi veig, la mosca li encomanà la malaltia de la son*). Observeu que els dos mots es diferencien pel gènere i no porten accent, mentre que la forma verbal **ells/elles són** duu l'accent diacrític corresponent.

La paraula **residu** és un substantiu, i la paraula **residual** és un adjectiu. No direm, doncs, que fem *una anàlisi estadística dels residuals*, sinó *una anàlisi estadística dels residus*, encara que parlem d'un *producte químic residual*.

La paraula pròpia per referir-se al banc de treball dels laboratoris és **taulell** (en castellà, *poyata*). El residu que queda en un **gresoi** o en un **tub d'assaig** després de certs processos físics o químics es diu **botó** o, d'una manera més general, **sediment** o **residu** (en anglès, *pellet*, i en francès, *culot*).

Núm. 71

Octubre 1993

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

DROGOADDICCIONS

Les **drogoaddiccions** (noteu les dobles *dd* i *cc*) han esdevingut un important problema mèdic i social del nostre temps, i la persona que les pateix s'anomena **drogoaddicte / drogoaddicta**.^{*} Moltes d'aquestes substàncies provenen d'altres cultures, per la qual cosa la grafia o la pronúncia poden presentar alguns dubtes. Repassem uns quants d'aquests noms.

Hi ha certes drogues que no tenen lliure circulació o no són de mercat legal. Entre elles podem esmentar la **cocaïna** i l'**heroïna** (noteu la dièresi), i l'**haixix** o **marhuana**. Cal recordar que el **tràfic de drogues** és el mercadeig il·legal que en fan els **traficants**, que **tràfec** és l'acció de **trafegar** (dur coses d'un lloc a un altre) o bé un afer que causa enrenou o trasbals, i que **trànslit** és l'acció de passar per un lloc, especialment per una via pública: *Aquest carrer és molt poc transitat* (**trànslit**, com el verb **transitar**, constitueix una de les poquíssimes excepcions a la pronúncia d'una *s* darrere de consonant, ja que en aquest cas es pronuncia sonora, com si s'escriu amb *z*).

Altres drogues són objecte de comerç legal, com l'**alcohol** (els parlants orientals pronuncieu-ho *alcuòd*) o el **tabac** (amb el qual hom fabrica els **cigars**, de color marró i envoltats encara de la fulla de la planta, i les **cigarretes** o **cigarrets**, fetes de tabac envoltat d'un paper fi). Hi ha drogues sintètiques, com les **amfetamines** (noteu la *m* com a **amfibi**, **amfòlit** o **amfòter**; vegeu el núm. 12 [gener 1986] de QUÈ CAL SABER?) i els seus derivats. Moltes, però, s'extreuen de plantes o fongs, com ara el **pelot**, que s'obté d'una cactàcia (*Lophophora williamsii*).

Recordem que la manca d'administració de la droga produeix la **síndrome** (terme femení!, vegeu el núm. 32 [abril 1989] de QUÈ CAL SABER?) d'**abstinència**.

^{*} Formes aprovades per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i publicades en el volum I dels *Documents de la Secció Filològica* (Barcelona, 1990) per l'acord del 21 de desembre de 1989.

Núm. 72

Novembre 1993

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

EL PEU

Repassem en aquest full alguns dels termes referents al **peu**, d'ortografia més difícil.

Aquesta part del cos s'uneix a la **cama** pel **peroné** (en plural, **peronés**) i la **tíbia**, l'aresta anterior de la qual rep el nom de **canyella** (en castellà, *espinilla*); el lloc de la unió és el **turmell**, format pels mal·lèols, que són protuberàncies òssies del peroné i la tíbia. Si ens torcem un peu, o per evitar una torçada, hem d'utilitzar una **turmellera**.

L'ossam del peu és format pels ossos **tarsians** (en singular, **tarslà**), constituïts per set peces (l'**astràgal**, el **calcàni**, l'**escafolde**, el **cubolde** —els parlants orientals han de pronunciar la darrera e neutra, no tancada— i els tres **cuneïformes**), els **metatarsians** i les **falanges** (pronuncieu-ho com **taronges**); l'adjectiu **tarsal** és sinònim de **tarslà**.

Un dels calçats més emprats pel personal de les clíniques i els laboratoris són els **esclops**, també anomenats **socs** (pronuncieu la o oberta, com en el mot **rocs**). Finalment, podem esmentar algunes afeccions, com el **peu garrell**, el **peu valg**, el **peu var**, el **galindó** o **hàl-lux valg** (en castellà, *juanete*), l'**ull de poll** i les **durícies** o els **calls** (en castellà, *callos*) (vegeu també el núm. 63 [novembre 1992] de QUÈ CAL SABER?). Quan caminem o saltem sobre un sol peu, diem que anem **a peu colx**.

Núm. 73

Desembre 1993

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

UNITATS DE MESURA (I)

En la tasca diària, el científic ha de manejar diverses unitats de mesura i els seus múltiples i submúltiples. En aquest número i en els següents repassem alguns dels termes més problemàtics i alguns dels que el sistema internacional (SI) aconsella d'abandonar. Podeu trobar informació complementària en el fullet de X. Fuentes, editat per la Fundació Catalana per a la Recerca.

Unitats

La unitat de temperatura és el **kelvin** (que no s'ha de dir *grau kelvin*), el símbol del qual és una **K** majúscula i sense cap símbol de grau volat (^o). També és molt utilitzat el **grau Celsius** o **grau centígrad**, que té per símbol ^oC (aquest sí que duu el símbol de grau volat).

L'**àngstrom**, que té per símbol **Å**, equival a 10^{-10} m; el seu ús és poc aconsellable, i hauria de ser substituït pel **micròmetre** (noteu l'accent) ($1 \mu\text{m} = 10^{-6}$ m), o pel **nanòmetre** ($1 \text{nm} = 10^{-9}$ m). La **polzada** tampoc no pertany al SI (vegeu el núm. 63 [novembre 1992] de QUÈ CAL SABER?).

El **radian** i l'**estereoradian** són les unitats d'angle pla i d'angle sòlid, respectivament, que tenen per símbols **rad** i **sr**. També és molt utilitzat el **grau sexagesimal** (noteu que la segona essa és sonora), que té per símbol ^o ($1^{\circ} = \pi/180$ rad) i els seus submúltiples, el **minut sexagesimal**, que té per símbol ['], i el **segon sexagesimal**, que té per símbol ["].

El **segon** és la unitat de temps, i el seu símbol és **s** (i no *seg*). La **diòptria** (noteu l'accent) és la unitat de convergència d'una lent o d'un sistema òptic, i el seu símbol és δ .

El **joule** és la unitat d'energia de l'SI que té per símbol **J**. La **caloria** és una altra unitat d'energia, que té per símbol **cal**; la denominació *gran caloria* (o bé el seu símbol *Cal*, amb la inicial en majúscula) per referir-nos a la quilocaloria, hauria d'evitar-se perquè és confusa i innecessària, ja que existeixen les unitats **J**, **cal** i **kcal**.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
I el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

QUÈ CAL SABER?

UNITATS DE MESURA (II)

En aquest número continuem ocupant-nos de les unitats de mesura i dels seus múltiples i submúltiples.

Múltiples

Entre els múltiples d'ús més confús destaca el prefix **kilo-**, que indica mil vegades (10^3) i que té per símbol **k**. En algunes paraules àmpliament introduïdes en la nostra llengua s'utilitza la forma catalana del prefix: **quilogram** (o simplement **quillo**), **quillòmetre**, **quillocaloria**, si bé en la majoria es manté el prefix internacional: **kilohertz**, **kilopond**, **kilojoule**; en cap cas, però, no es pot usar la lletra **Q** (o **q**) com a primer element del símbol (mai **Qg**). És incorrecta, i caldria eradicar (per confusa, perquè coincideix amb el símbol del kelvin) la utilització de la lletra **K** (majúscula) com a primer element del símbol corresponent a kilo-. Així, doncs, hem d'escriure: **km** (quilòmetre), **kJ** (kilojoule), **kcal**, etc., en comptes de **Km**, **KJ**, **Kcal**, etc.

El prefix **hecto-**, símbol **h**, indica 10^2 , i el prefix **deca-**, símbol **da**, indica 10^1 . Així, podem escriure que $100 \text{ dam} = 10 \text{ hm} = 1 \text{ km}$. Observeu que aquests prefixos i símbols s'escriuen en minúscules.

Submúltiples

Recordeu que els prefixos més emprats són **deci-** (10^{-1} ; símbol **d**; compareu amb **da**, més amunt), **centi-** (10^{-2} ; símbol **c**), **mili-** (10^{-3} ; símbol **m**, noteu la **ela geminada: mil·límetre**), **micro-** (10^{-6} ; símbol μ). És aconsellable utilitzar el **micròmetre** (μm) i no la **micra** (μ) com a unitat de longitud per a mesures microscòpiques, ja que μ és un símbol que s'usa com a prefix i no és correcte d'utilitzar-la com a unitat absoluta.

QUÈ CAL SABER?

UNITATS DE MESURA (III)

Amb aquest número acabarem la sèrie que vam encetar el desembre passat dedicada a les unitats de mesura i als seus múltiples i submúltiples.

Notació

La notació en les fórmules sovint està condicionada per les possibilitats que tenim a l'hora de fer imprimir la nostra feina, però cal evitar al màxim les notacions confuses. Així, cal evitar la notació de quocients amb la barra (/). Per exemple, l'expressió

$$80 \text{ mW/m}^2 \cdot \text{sr} \cdot \mu\text{m},$$

pot ser interpretada, especialment per una persona no experta en unitats de radiància, de diverses maneres:

$$80 \text{ mW}/(\text{m}^2 \cdot \text{sr} \cdot \mu\text{m}),$$

o bé

$$(80 \text{ mW/m}^2) \cdot \text{sr} \cdot \mu\text{m}.$$

Com veiem, la notació amb parèntesis no ofereix cap dubte. Tanmateix, és més aconsellable, més elegant i menys confús, utilitzar signes en els exponents. Així, la primera interpretació (que, de fet, és la que té sentit físic) s'ha d'expressar de la manera següent:

$$80 \text{ mW} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{sr}^{-1} \cdot \mu\text{m}^{-1}.$$

També és important recordar que **els símbols de les unitats s'escriuen sense punt al darrere**, llevat, és clar, que siguin al final d'una frase.

Núm. 76

Març 1994

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

LLEGUMS

Els **llegums** (no *les* llegums) són **fruits** característics de les plantes de la família de les papilionàcies. Algunes de les espècies d'aquesta família tenen un paper important en la nutrició animal o humana, com ara la mongeta tendra, els llegums cuits, les faves, etc. En la taula següent recordem les equivalències dels noms d'algunes lleguminoses en diferents idiomes.

<i>Nom científic de la planta</i>	<i>Català</i>	<i>Castellà</i>	<i>Francès</i>	<i>Anglès</i>
<i>Arachis hypogaea</i>	cacauet	cacahuete	cacahouète	peanut
<i>Cicer arietinum</i>	cigró	garbanzo	pois chiche	chick-pea
<i>Lens esculenta</i>	lletia	lenteja	lentille	lentil
<i>Lupinus albus</i>	tramús, llobí	altramuz	lupin	lupine
<i>Medicago sativa</i>	alfals, userda	alfalfa	luzerne	lucerne
<i>Pisum sativum</i>	pèsol	guisante	pois	pea
<i>Phaseolus vulgaris</i>	mongeta, fesol	judía, alubia	haricot	bean
<i>Vicia faba</i>	fava	haba	fève	broad bean
<i>Vicia sativa</i>	veça	veza	vesce	vetch

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT
i el suport del Servei de Normalització Lingüística
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Núm. 77

Abril 1994

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ALGUNS TERMES DE QUÍMICA

La química és una ciència ben propera a la biologia. Tanmateix, alguns dels seus termes poden presentar dificultats, i de vegades són utilitzats incorrectament.

Les substàncies formades per la unió d'un grup **acil** i un grup **alquil** (sovint notat $-COOR-$) s'anomenen **èsters**. Per la similitud cal recordar aquí els **èters** que són les substàncies orgàniques caracteritzades per la presència del grup funcional $-O-$ unit a dos radicals hidrocarbonats (aromàtics o alifàtics), o bé, en els **èters cíclics** formant part d'una cadena alifàtica tancada.

La **sosa càustica** (no *caústica*, ja que l'accent és a la *a*, no a la *u*) és una **base** (els parlants de català oriental ho han de pronunciar com *casa*). El clorur sòdic és el component principal de la **sal comuna** (recordeu que **comuna** és la forma femenina de l'adjectiu **comú**, tal com **bruna** ho és de **bru**). Les reaccions d'oxidació-reducció són anomenades **redox** (no *rèdox*).

Sobre aquest tema, vegeu també **carboni / carbó** (QUÈ CAL SABER?, núm. 7 [maig 1985]), **pH-metre** (QUÈ CAL SABER?, núm. 14 [març 1986]), **gluco- / glicco-** (QUÈ CAL SABER?, núm. 29 [febrer 1988]) i **oxlgen / oxígens** (QUÈ CAL SABER?, núm. 30 [febrer 1989]).

Núm. 78

Maig 1994

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ALGUNS TERMES D'ANTROPOLOGIA (I)

Els pobles de l'antigor o de països llunyans constitueixen sovint l'objecte dels estudis d'antropologia física o biològica. Alguns dels noms d'aquests col·lectius poden presentar dificultats ortogràfiques (conflictes *b/v*, vacil·lacions en la posició de l'accent tònic), no sempre resoltes de la mateixa manera per les diferents llengües a causa de la dificultat que hi ha a l'hora d'adaptar mots molt antics o de fonètiques molt allunyades de les de les llengües occidentals actuals.

Encara que no constitueixin un tipus biològic individualitzat, la proximitat ens obliga a començar esmentant els **Ibers** (no *íbers*), que habitaren una bona part de la península Ibèrica i el Llenguadoc meridional des del segle VII abans de Crist fins a l'època romana; semblantment, parlarem de **celtíbers**, i no de *celtíbers*. També a la península Ibèrica van viure els **vascons**, avantpassats dels actuals **bascos** (o **bascs**). Encara que utilitzem l'adjectiu **vascó** per referir-nos a aquell poble, per a la resta de mots relacionats amb el País Basc utilitzem la grafia amb *b*: **paisatges bascos**, **pobles bascoïdes**, **basquisme**, etc.

Els pobles de l'ètnia **bantúida** s'anomenen **bantúids**. **Bantúid** és un nom que usarem en l'àmbit de l'antropologia física, mentre que el mot **bantu** (no *bantú*) el reservem per designar un grup de llengües africanes i els individus que les parlen, alguns dels quals són **bantúids**.

Núm. 79

Juny 1994

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ALGUNS TERMES D'ANTROPOLOGIA (II)

El substantiu i adjectiu **negroide** s'utilitza per fer referència als individus de grups humans melanodermes; **nègrid** és un adjectiu que també podem usar per referir-nos a aquest grup de races (els **paleonègrids** en constitueixen una). Els **negritids** formen un subgrup de **negroides** que habiten al SE d'Àsia, a certes illes de l'oceà Índic i a les Filipines; aquests darrers s'anomenen **negritos**, nom que els donaren els conqueridors castellans del segle XVI fent referència a la seva petita alçada (el nom indígena és *aeta*).

Molts noms de races o subraces tenen un origen geogràfic, com la raça **mongòlica** o **mongol**, de Mongòlia. De vegades s'utilitza el sufix **-oide** (no *-oida*) per formar noms de tipus ètnics: **mongoloide**, **caucasolide** (del **Caucas**, no del *Càucas*), etc. Respecte a la pronúncia, vegeu el núm. 52 (juny 1991) de QUÈ CAL SABER?

Finalment, recordem el terme **bolximans** (en singular, **bolximà**), que de vegades trobem mal adaptat a la fonètica catalana amb la forma incorrecta *bosquimans*.

QUÈ CAL SABER?

LA PELL

Repassarem en aquest full alguns dels termes referents a la **pell** d'ortografia més dificultosa.

La pell és constituïda per una capa epitelial ectodèrmica, l'**epidermis** (mot femení), i una capa d'origen mesodèrmic, el **derma** (mot masculí!), també anomenada **cori cutani**. El conjunt del derma i l'epidermis sovint s'anomena **cutis**. La pell presenta diversos annexos, com ara els **pèls** (en singular, **pèl**; noteu l'accent diacrític que diferencia aquests mots de les contraccions **pel** [per + el] i **pels** [per + els]), les **ungles**, les **glàndules sebàcies** (noteu la terminació **-àcies**, no **-àcees**), les **papil·les nervioses** i les **glàndules sudorípares**. Observeu que **sudorípar** vol dir 'que secreta suor', mentre que **sudorífer** o **sudorífic** vol dir 'que provoca suor': **glàndules sudorípares**, **medicament sudorífic**; **sudorífic** pot ser emprat com a substantiu, i en aquest cas és sinònim del mot **diaforètic**. Recordeu que **suor** és un mot femení: **sentir una suor freda**. Les pells de molts animals s'adoben per produir **culr**.

Podem esmentar algunes afeccions com les **berrugues** (vegeu el núm. 63 [novembre 1992] de QUÈ CAL SABER?), les **pigues**, les **tinyes** (micosis causades, en molts casos, per fongs del gènere *Trichophyton*) i la **ronya** o **sarna** (causada per àcars del gènere *Sarcoptes*); el mot **ronya** també s'usa familiarment per referir-se a la brutícia adherida a la pell. Moltes d'aquestes afeccions poden provocar **coïssor** (noteu la dièresi) o **picor** i sentim desig de **gratar-nos** (o de **rascar-nos**).

Recordem, finalment, algunes expressions com **no cabre [algú] a la pell** (d'orgull o satisfacció), **llevar la pell [a algú]** (= difamar-lo) o **no tenir sinó la pell i l'os** (= estar molt magre).

QUÈ CAL SABER?

L'ESPECTRE ELECTROMAGNÈTIC

L'espectre electromagnètic és format pel conjunt de totes les radiacions electromagnètiques conegudes. Malgrat que aquestes radiacions formen un espectre continu, es divideix, per conveni, en diferents regions espectrals, separables segons les **longituds d'ona** que comprenen (el mot **onda** només és aplicable a les **ondes dels cabells**); les longituds d'ona se solen representar amb la lletra grega lambda minúscula (λ). En la nostra activitat professional, sovint hem de fer referència a aquestes regions. En aquest número, en repassarem els noms, amb el benentès que les denominacions i, especialment, els rangs de λ de cada regió poden variar segons el conveni adoptat.

La regió de longituds d'ona més curtes, i per tant més energètiques, correspon a la **radiació nuclear** i als **raigs gamma** (γ) (noteu la doble *m*), amb una longitud d'ona entre 10^{-17} m i 10^{-11} m. A continuació trobem els **raigs X** (noteu la *X* majúscula) (10^{-11} m $<$ λ $<$ 10^{-8} m) i la **radiació ultraviolada** (10^{-8} m $<$ λ $<$ $4 \cdot 10^{-7}$ m) (l'adjectiu correcte és **ultraviolat**, **-ada**, i no **ultravioleta: espectre ultraviolat A** —o **UVA**—). A continuació, i fins a una longitud d'ona d'uns $7 \cdot 10^{-7}$ m, trobem la radiació visible, l'única que els nostres ulls poden captar.

En les longituds d'ona compreses entre $7 \cdot 10^{-7}$ m i 10^{-3} m, trobem la **regió de l'infraroig** (amb una sola *r*), que alhora sol ser subdividida en **infraroig proper** ($7 \cdot 10^{-7}$ m $<$ λ $<$ $1,1 \cdot 10^{-6}$ m) molt important en la caracterització remota de la vegetació, **infraroig mitjà** ($1,1 \cdot 10^{-6}$ m $<$ λ $<$ 10^{-5} m) i **infraroig tèrmic o llunyà** (10^{-5} m $<$ λ $<$ 10^{-3} m). Més enllà trobem la regió de les **ones hertzianes**, en què distingim les **microones** (10^{-3} m $<$ λ $<$ 1 m) i les **radiofreqüències o ones de ràdio** ($\lambda >$ 1 m). Les ones de **radar** (no *ràdar*) tenen longituds compreses en la regió de les microones.

QUÈ CAL SABER?

ELS NOMS DELS ELEMENTS QUÍMICS

Repassem en aquest número els noms d'alguns elements químics que poden presentar dificultats ortogràfiques o ortològiques; indicarem el nom català seguit, entre claudàtors, del nombre atòmic. En primer lloc, destacarem els que formen part del vocabulari més general o que poden presentar-se més sovint en l'activitat professional del biòleg o del metge:

Calci [Ca, 20] (la **calç** és un òxid de calci, i no és correcte l'ús del mot *calç* com a sinònim de l'element químic, per la qual cosa no direm *òxid de calç* sinó **òxid de calci**); **carboni** [C, 6]; **fluor** [F, 9] (pronunciat *fluór**); **fòsfor** [P, 15] (noteu la *o* oberta, com la d'*home*); **lode** [I, 53]; **neó** [Ne, 10]; **níquel** [Ni, 28] (pronunciat com *fica'f*); **nitrogen** [N, 7] (plural: **nitrògens**); **argent** o **plata** [Ag, 47]; **plom** [Pb, 82]; **potassi** [K, 19] (noteu la doble *s*, pronuncieu-ho com *passi*); **radi** [Ra, 88]; **radó** [Rn, 86]; **silici** [Si, 14]; **zinc** (o **zenc**) [Zn, 30] i **zirconi** [Zr, 40] (pronuncieu-los com *zero*, no com *sípia*).

D'altra banda, també cal esmentar la grafia dels següents elements químics, per bé que la seva utilització és molt menys corrent:

Àstat [At, 85]; **beril·li** [Be, 4]; **berkeli** [Bk, 97]; **californi** [Cf, 98]; **criptó** [Kr, 36]; **gal·li** [Ga, 31]; **unnilpentí** o **hahni** [Unp, 105]; **iterbi** [Yb, 70]; **itri** [Y, 39]; **mendelevi** [Md, 101]; **molibdè** [Mo, 42]; **pal·ladi** [Pd, 46]; **praseodimi** [Pr, 59]; **rodi** [Rh, 45]; **unnilquadi** o **rutherfordi** [Unq, 104]; **seleni** [Se, 34]; **tal·li** [Tl, 81]; **tel·luri** o (**tel·lur**) [Te, 52]; **tuli** [Tm, 69]; **tungstè** (o **wolframí**) [W, 74]; **xenó** [Xe, 54].

Vegeu també **carboni/carbó**, **hidrogen/hidrògens** i **oxigen/oxígens** en els números 7 (maig 1985) i 30 (febrer 1989) de QUÈ CAL SABER?

* Pateu atenció al fet que el *Diccionari ortogràfic i de pronúncia* (Enciclopèdia Catalana, 1990) recull, erròniament, la pronúncia *fluó*, que serà esmenada pròximament en la tercera edició d'aquesta obra lexicogràfica.

QUÈ CAL SABER?

GIMNOSPERMES (I)

Les **gimnospermes** són plantes llenyoses, arbòries o arbustives, amb els carpels oberts sense formar pistil, per la qual cosa no formen un fruit veritable; el nom d'aquest grup biològic prové de *gimnos* 'nu' i *sperma* 'llavor', i fa referència als caràcters abans esmentats. Del voltant de sis-centes espècies de gimnospermes, al nostre país en trobem unes setze d'espontànies, a les quals hem d'afegir algunes espècies cultivades per a l'aprofitament forestal o com a ornamentals. Les gimnospermes constitueixen un percentatge molt important de les plantes dels nostres boscos. En les taules següents recordem les equivalències dels noms d'algunes gimnospermes en diferents llengües.

Nom científic de la planta	Català	Castellà	Francès	Anglès
<i>Abies alba</i>	avet	abeto	sapin	fir
<i>Cedrus</i> sp.	cedre	cedro	cèdre	cedar
<i>Picea abies</i>	pícea	píceo	epicéa	spruce
<i>Pinus halepensis</i>	pi blanc	pino carrasco	pin d'Alep	Aleppo pine
<i>Pinus nigra</i>	pinassa	pino negral	pin laricio	black pine
<i>Pinus pinaster</i>	pinastre	pino marítimo	pin maritime	maritime pine
<i>Pinus pinea</i>	pi pinyer	pino piñonero	pin pignon	stone pine
<i>Pinus sylvestris</i>	pi roig	pino albar	pin silvestre	Scots pine
<i>Pinus uncinata</i>	pi negre	pino negro	pin à crochets	mountain pine

QUÈ CAL SABER?

GIMNOSPERMES (II)

Nom científic de la planta	Català	Castellà	Francès	Anglès
<i>Cupressus</i> sp.	xiprer	ciprés	cyprés	cypress
<i>Ephedra distachya</i>	trompera	belcho	uvette	—
<i>Ephedra fragilis</i>	ginesta borda	canadillo	—	joint pine
<i>Ephedra major</i>	efedra	efedra fina	—	—
<i>Juniperus communis</i>	ginebre	enebro	genévrier	common juniper
<i>Juniperus oxycedrus</i>	càdec	cada	cade	prickly juniper
<i>Juniperus phoenicea</i>	savina	sabina	genévrier de phénice	Phoenician juniper
<i>Juniperus sabina</i>	savina de muntanya	sabina terrera	sabine	savin
<i>Juniperus thurifera</i>	savina turífera	sabina albar	genévrier thurifère	Spanish juniper
<i>Taxus baccata</i>	teix	tejo	if	yew

Núm. 85

Març 1995

QUÈ CAL SABER?

ELS PEIXOS

Els peixos són el grup de vertebrats més nombrós, amb més de vint mil espècies. Actualment se sol donar categoria de superclasse a aquest grup. Sense pretendre cap exhaustivitat sistemàtica, hem recollit en aquest número termes que presenten alguna dificultat ortogràfica però que hem considerat d'interès general.

Dins la superclasse dels peixos trobem dues grans classes ben diferenciades, la dels **condrictis** o **elasmobranquis** (peixos cartilaginosos) i la dels **osteïctis** (peixos ossis).

Dins la classe dels **condrictis** trobem, entre d'altres, els **esqualiformes** (com els diferents taurons) i els **batoïdeus** (com les **rajades**, de l'ordre dels **raïformes**). D'altra banda, dins la classe dels **osteïctis** trobem els **actinopterigis** (que comprenen el 90 % de les espècies actuals de peixos, subdividits en **condrostis**, **holostis** i **teleostis**), els **branquiopterigis**, els **crossopterigis** (possible origen dels amfibis, amb la **latimèria** o **celacant** com a representant actual) i els **dípnous** (peixos pulmonats). La pell dels **selacis** és formada per **denticles dèrmics**, mentre que la dels **osteïctis** és formada per **escates**.

Molts ordres de peixos s'anomenen amb el sufix **-forme**, el qual, si va precedit del grup de vocals *ei* porta una dièresi sobre la *i*: **clupeïformes** (salmó, sardina), **gasterosteïformes**, **equeneïformes** (rèmores). S'escriuen amb *ela* geminada **anguil·liformes** i **anguil·lids**, tot i que la forma popular **anguilla** s'escriu amb una sola *ela*.

Recordeu també **brànquia** i **ganya**, tractats en el núm. 57 (febrer 1992) de QUÈ CAL SABER?

Núm. 86

Abril 1995

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

L'ATMOSFERA (I)

L'**atmosfera** (amb l'accent tònic damunt la *e*, no damunt la *o*) és la capa gasosa que envolta alguns cossos celestes. Entre els cossos que poden presentar atmosfera tenim els planetes (com la Terra) i els estels. Per al biòleg solen ser més interessants les atmosferes planetàries que no les **estel·lars** (noteu la *ela* geminada), ja que el seu estudi pot suggerir qüestions relatives a la probabilitat de vida en un cert planeta; en el cas de l'atmosfera de la Terra, el seu interès és tan gran com el paper que té en molts processos bàsics per a la vida.

L'atmosfera de la Terra és constituïda per diverses capes (**troposfera**, **estratosfera**, **mesosfera**, **termosfera**...) els noms de les quals, com el de la mateixa atmosfera, no duen cap accent a la *o*. Entre els components de l'atmosfera, el **diòxid de carboni** (CO_2) compleix un paper important en el seu **escalfament** (*calentar* ni *calentament* no existeixen en català) a través de l'**efecte d'hivernacle**. L'**ozó** (O_3), acumulat a uns 25 km d'altura, també és beneficiós perquè absorbeix la radiació **ultraviolada**.

L'**albedo** és el quocient entre la radiació solar que és reflectida per una superfície i la radiació solar que hi incideix; **albedo** és una paraula femenina (*la forta **albedo** de la Terra*).

Núm. 87

Maig 1995

Actualització, setembre 1996

QUÈ CAL SABER?

L'ATMOSFERA (II)

A les capes baixes de l'atmosfera es produeixen els principals fenòmens **meteorològics** (no *metereològics*), com els **núvols** (amb *v*), la **pluja** i el **vent**. Els noms i la classificació dels diferents tipus de núvols són establerts per l'Organització Meteorològica Mundial seguint una taxonomia semblant a la biològica (gèneres, espècies, varietats); els noms llatins o internacionals s'han d'escriure, com els biològics, en cursiva (*cirrus*, *stratus*, *cumulonimbus...*), encara que podem utilitzar les formes catalanitzades equivalents (**cirrus**, **estratus** o **cumulonimbus...**).

La **nuvolositat** fa referència a l'extensió de cel cobert per núvols, mentre que la **nebulositat** es refereix a l'estat d'**emboirament**. Per tant, direm que el cel és **nuvolós** quan estigui cobert de núvols, i que fa un dia **nebulós** quan estigui velat pels núvols, **boires**.

L'estat del cel és **serè** (el verb corresponent és **asserenar-se**) quan la nuvolositat total és d'entre 0 i 2 dècimes; **enuvolat** (noteu que aquest mot, emprat com a substantiu, indica el conjunt de núvols que cobreixen el cel), entre 3 i 7 dècimes; i **cobert**, entre 7 i 10 dècimes.

QUÈ CAL SABER?

LA GUERRA DEL *Reinhardtius hippoglossoides*

Recentment els mitjans de comunicació han parlat molt del *Reinhardtius hippoglossoides* (de la família dels **pleuronèctids**), que és un peix pla d'aquells que tenen els dos ulls a un costat del cos (el costat dret, en el cas que ens ocupa). Es tracta d'una espècie boreal, que es troba a l'Atlàntic i a altres mars, però no a la Mediterrània. En anglès, rep el nom de *Greenland halibut*, en francès, de *flétan noir*, i en castellà, de *fletán negro*. Tot i que, com en altres casos d'espècies que no viuen en els nostres mars, no existia una denominació catalana per a aquest peix, sí que un parent proper, l'*Hippoglossus hippoglossus*, en anglès *halibut*, en francès *flétan* i en castellà *fletán*, havia estat anomenat ocasionalment *halibut* en català.

El TERMCAT ha proposat el terme **halibut negre** per denominar aquesta espècie. Probablement, *halibut de Groenlàndia* seria un xic artificios, mentre que l'adjectiu **negre** és més general i descriptiu. D'altra banda, **halibut** tampoc no és un nom del tot desconegut en la família romànica, ja que, si més no, el castellà també admet la denominació *halibut negro* com a forma secundària.

El que és clar és que no s'ha d'anomenar **rèmol**, com fan alguns mitjans de comunicació, entre els quals el diari *Avui*. Aquest nom correspon a un altre peix, *Scophthalmus rhombus*, que viu a les nostres aigües. També és un peix pla, però pertany a una altra família (els **escoftàlmids**) i, a més, té els dos ulls al costat esquerre del cos. Si la utilització del nom científic fos universal, no s'hauria produït aquesta altra «guerra» terminològica.

L'**halibut negre** sovint es comercialitza, generalment en filets i congelat, com a *lenguado*. Els **llenguados** pertanyen a una altra família (els **soleids**) i tenen els ulls al costat dret. Hi ha qui els comercialitza incorrectament com a *lenguado limón*, si bé aquest és el disbarat més petit dels que hem vist, ja que correspon a una espècie de la mateixa família (**pleuronèctids**) que l'**halibut negre**.

Núm. 89

Octubre 1995

QUÈ CAL SABER?

DE BOLETS I FONGS

Els fongs constitueixen un grup molt variat d'organismes eucariòtics heterotròfics que tradicionalment hom havia considerat «vegetals sense clorofil·la» però que tenen unes característiques molt particulars que els separen clarament de les plantes. Teofrast parla dels fongs com de «plantes imperfectes, desproveïdes d'arrels, fulles, flors i fruits».

Anomenem **bolet** l'aparell esporífer o **carpòfor** de diversos fongs **macromicets** (**basidiomicets** i **ascomicets** de mida grossa, mitjana o simplement visible). El bolet està format per un **estroma** (massa compacta formada per l'aglomeració d'**hifes**, o filaments que componen el **miceli**) de consistència carnosa o **suberosa** (semblant al suro) i consta generalment d'un casquet esfèric o **barret** que se sosté per un peu vertical o **cama**. Els bolets són el producte microbiològic (en un sentit ampli, els fongs poden considerar-se «microbis» que formen estructures multicel·lulars) més important que forma part de la dieta humana, malgrat que el seu valor alimentari sigui escàs.

La majoria de fongs no són perjudicials per als humans. De tota manera, algunes espècies poden ser nocives i produir **micosis** (infeccions en què l'agent patògen és un fong), **al·lèrgies** (desenvolupament d'hipersensibilitat que és causada pels antígens fúngics) i **toxicosis** (intoxicacions que són produïdes per la ingestió de metabòlits fúngics tòxics). Les toxicosis poden ser: **micotoxicosis**, produïdes per la ingestió d'aliment no fúngic, però envaït o parasitat per fongs (generalment **floridures**) que produeixen toxines (**micotoxines**) i **micetismes**, que són les intoxicacions causades per la ingestió com a aliment, del carpòfor o bolet.

Núm. 90

Novembre 1995

QUÈ CAL SABER?

ALGUNS TERMES D'INFORMÀTICA (II)

El TERMCAT, amatent a la necessitat de nous termes per a una activitat que innova contínuament com ara la informàtica, que es desenvolupa i diversifica cada cop més, n'ha aprovat recentment un bon nombre de relatius a aquesta disciplina. En repassarem ara uns quants. (Vegeu també el núm. 68 [abril 1993] de QUÈ CAL SABER?)

Quan estrenem un disquet, la primera cosa que hem de fer és **formatar-lo** (no *formatejar-lo*), per tal que el sistema del nostre ordinador pugui llegir-hi i escriure-hi dades. Sovint hem d'**editar** les dades amb què treballem, i ho fem mitjançant operacions com ara arranjar, corregir, afegir o esborrar; o controlant formats, fent la conversió de codis, etc. Per a moltes de les ordres que donem a l'ordinador no ens cal emprar el teclat; n'hi ha prou que fem **clics** i **dobles clics** amb els botons del ratolí.

La utilització de programes cada cop més complicats ens obliga sovint a **compactar fitxers**, biblioteques o carpetes. Abans d'**emmagatzemar** una informació en una memòria o en un altre suport, podem **empaquetar-la** (no *condensar-la*), de manera que ocupi menys espai en el disquet o en el **disc dur** de l'ordinador. (Les formes *disc fix* i *disc rígid* no es consideren adequades, ja que actualment aquest tipus de disc es pot extreure de l'ordinador i no és necessàriament rígid.) De vegades, però, aquestes operacions són insuficients i ens cal augmentar la **memòria d'accés aleatori** (també anomenada **memòria viva** o **RAM**), les informacions de la qual són accessibles i poden ser modificades per l'usuari, i també la **memòria només de lectura** (també anomenada **memòria morta** o **ROM**), que és permanent i conté informacions fixes, que no són accessibles ni poden ser modificades per l'usuari.

Amb l'**escàner** introduïm informació gràfica a l'ordinador. Aquest aparell fa una exploració seqüencial, o **escaneig**, d'un objecte o una regió.

QUÈ CAL SABER?

QÜESTIONS D'ICTIONÍMIA CATALANA: LA MEDITERRÀNIA I L'ATLÀNTIC

De vegades passa que els noms populars dels peixos queden més determinats per la mar on viuen que no pas per la llengua. Per exemple, el peix pla del gènere *Lepidorhombus*, d'una notable importància culinària, s'anomena en català **brulxa**, mentre que en castellà rep dos noms: *bruja* a la Mediterrània i *gallo* a l'Atlàntic. Hi ha una tendència del castellà a donar prioritat als noms atlàntics sobre els mediterranis, de manera que *gallo* és més corrent que *bruja*. El català **gall** i el castellà mediterrani *gallo* és el *Zeus faber*, *pez de San Pedro* a l'Atlàntic.

Això passa amb moltes altres espècies, i és remarcable el cas del *Xiphias gladius*, peix que en castellà atlàntic s'anomena *pez espada*. Aquest darrer nom ha tingut tant d'èxit entre nosaltres, que és a punt de bandejar el nom genuí català, **emperador** (també *emperador* en castellà de Múrcia i Andalusia). Els pescadors s'hi refereixen amb el terme **emperador** i solament usen el nom de **peix espasa** per parlar amb un profà en temes de pesca per tal «que els entenguin». Aquesta confusió es manté als mercats i als restaurants.

Desafortunadament, la *Història natural dels Països Catalans* no ajuda a posar les coses al seu lloc, ja que en el volum dedicat als peixos dóna el nom de **peix espasa** al *Xiphias gladius*, i el d'**emperador** al *Luvarus imperialis*, que és una espècie que no té interès pesquer ni té recollit cap nom popular. Per tal d'evitar el progrés d'aquesta confusió, s'ha proposat el nom de **luvar** per a aquesta darrera espècie.

El *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC), editat aquest any 1995 per l'Institut d'Estudis Catalans, entra **peix espasa** i **emperador**, i assigna tots dos noms al *Xiphias gladius*, i en fa la definició a les dues entrades (curiosament, les definicions són lleugerament diferents), sense marcar-ne cap com a prioritària. Nosaltres, d'acord amb el llibre *Espècies pesqueres d'interès comercial: Nomenclatura oficial catalana*, creiem que **emperador** ha de tenir clara preferència sobre **peix espasa**.

D'altra banda, el nom **espasa** és donat pels pescadors a l'*Alopias vulpinus*, un tauró que té el lòbul dorsal de l'aleta caudal gairebé tan llarg com el mateix animal i que també rep els noms de **gulla** i **guineu**. El DIEC el recull i el defineix com cal a l'entrada **guineu**; el problema, però, és que a l'entrada **peix espasa** (on només parla del *Xiphias gladius* i no s'esmenta l'*Alopias vulpinus*) hi ha una remissió a **guineu** com a sinònim, cosa que pot donar lloc a una confusió que esperem que s'aclareixi en edicions futures.

QUÈ CAL SABER?

ÀNTRAX I CARBONCLE

De vegades, llengües diferents utilitzen paraules molt semblants amb significats ben distints, que fins i tot poden arribar a ser oposats. En l'argot de la traducció, hom designa aquests mots **falsos amics**. (Vegeu el núm. 53 [octubre 1991] de QUÈ CAL SABER?) Un exemple de significat oposat en dues llengües el tenim en l'adjectiu català **egregl**, que s'aplica a persones insignes, il·lustres, que excel·leixen per alguna qualitat, mentre que l'adjectiu anglès *egregious* es refereix a qui sobresurt, però per algun aspecte molt negatiu. Al cap i a la fi, tant es pot estar fora del ramat (en llatí, *ex grege*) per un cantó com per l'altre.

En medicina tenim un altre cas de falsos amics en dues malalties infeccioses, l'**àntrax** i el **carboncle**. La malaltia que en anglès hom anomena *carbuncle* correspon a la descripció de la malaltia que en català hom anomena **àntrax** (cast. *ántrax* o *avispero*). En canvi, la descripció que els llibres anglesos fan d'*anthrax* correspon al nostre **carboncle** (cast. *carbunco*). L'àntrax i el carboncle són dues malalties d'etiologia i simptomatologia molt diferents, tot i que el significat de llurs noms sigui similar (*anthrax*, en grec, vol dir 'carbó'; *carbunculus*, en llatí, 'carbonet').

L'**àntrax** (o **vesper**) és causat per una infecció d'estafilococs (bacteris habituals en la pell). Es localitza preferentment al clatell i a la part dorsal del cos, com una acumulació de furúncols originats per *Staphylococcus* spp. El carboncle (també anomenat **àntrax maligne** o **malaltia dels drapaires**, **malaltia dels cardadors de llana** i **malaltia dels escorxadors**) és produït per *Bacillus anthracis* (bacteri freqüent en els sòls) i és una malaltia greu dels humans i del bestiar. Segons la porta d'entrada i el desenvolupament de la infecció, poden produir-se diversos tipus de carboncle (agut, cerebral, crònic, cutani, intestinal i pulmonar). Podeu trobar més informació sobre ambdues malalties, les seves causes i manifestacions, en l'excel·lent *Diccionari enciclopèdic de medicina*, dirigit per Oriol Casassas i publicat per Enciclopèdia Catalana (1990).

Núm. 93

Febrer 1996

QUÈ CAL SABER?

EL SEXISME EN EL LLENGUATGE

Llenguatge sexista és aquell que promou i manté una actitud estereotipada de la població en relació amb el gènere gramatical, en considerar que la norma és utilitzar el masculí com a model. Hom l'anomena també **llenguatge exclusiu**, perquè elimina un dels dos sexes en el vocabulari general. En contraposició al llenguatge exclusiu, hi ha el **llenguatge inclusiu**, que fa referència als dos sexes, i és lògic, acurat i realista.

El llibre *Manual d'estil: La redacció i l'edició de textos*, de Josep M. Mestre*s et al.*, aparegut recentment, dedica un extens capítol al tema del sexisme en el llenguatge. En les seves pàgines hom troba diverses propostes per tal d'evitar termes o expressions sexistes, sense violentar, però, la llengua.

És possible que la biologia sigui la ciència experimental que més utilitza un **llenguatge sexista**. En tenim un exemple en els mots **home** i **homes**, que sovint es troben en textos científics utilitzats en sentit universal per definir l'espècie humana. El manual esmentat recomana substituir-los per col·lectius (**humanitat**), genèrics (**espècie humana, gènere humà, poble, població**) o formes ambivalents (**persona / persones, ésser humà / éssers humans**). A aquests termes proposats pel *Manual*, hi podríem afegir **societat humana, habitants, ciutadà / ciutadans, membre / membres, gents**. A l'hora de triar un mot substitutori, cal tenir en compte el context, perquè potser no tots hi són escaients. En un context biològic, per exemple, caldria evitar l'expressió **gènere humà**, que fa un ús inadequat des del punt de vista taxonòmic del mot **gènere**.

El *Manual* recomana la utilització, en la mesura que sigui possible, de termes epicens (substantius que designen indiferentment els individus mascles i femelles d'una espècie; per exemple, **criatura, persona, lampista**) o col·lectius (per exemple, **el professorat, el jovent, el poble, la gent**), en lloc dels marcats amb la desinència masculina o femenina.

Comissió de Lexicografia. Societat Catalana de Biologia.
Amb la col·laboració del TERMCAT.

QUÈ CAL SABER?

BÒVIDS I CÈRVIDS SALVATGES

Als Països Catalans, el Pirineu és probablement l'àrea més rica en mamífers salvatges de la família dels **bòvids**, com ara l'isard, o dels **cèrvids**, com ara la daina. Sovint hom confon, o no recorda, els noms de les diverses espècies i llurs equivalències en altres llengües d'ús freqüent. En la taula següent en recordem uns quants.

Nom científic	Català	Castellà	Francès	Anglès
BÒVIDS				
<i>Capra pyrenaica hispanica</i>	cabra salvatge ibèrica (fem.)	cabra ibèrica, cabra montés	bouquetin d'Espagne (masc.)	Spanish ibex
<i>Ovis musimon, Ovis orientalis, Ovis laristanica</i>	mufló (masc.)	muflón	mouflon d'Europe	mouflon, red sheep, Asiatic mouflon
<i>Rupicapra rupicapra pyrenaica</i>	isard (masc.), camussa (fem.)	rebeco	isard, chamois (masc.)	chamois
CÈRVIDS				
<i>Capreolus capreolus</i>	cabriol (masc.)	corzo	chevreuil, chevrette (fem.)	roe deer
<i>Cervus elaphus</i>	cèrvol comú (masc.)	ciervo común	cerf rouge, cerf élaphe, biche (fem.)	red deer
<i>Dama dama</i>	daina (fem.)	gamo (masc.)	daim (masc.), daine	fallow deer

QUÈ CAL SABER?

MÉS TERMES D'ANTROPOLOGIA

El segle xx ha estat testimoni de grans desplaçaments humans d'un lloc a un altre del planeta. Això, juntament amb el desenvolupament dels mitjans de comunicació i d'informació, ha fet que tinguem notícia de molts **grups humans** (que no pas *races*) que abans desconeixem, els noms dels quals han estat incorporats a la llengua catalana. En l'adaptació a la nostra llengua, caldria recollir el nom amb què s'autodisigna cada grup i no tant el que li havien donat veïns més poderosos, que solia ser despectiu, i que encara fem en molts casos. (Vegeu també els números 47 [gener 1991], 78 [maig 1994] i 79 [juny 1994] de QUÈ CAL SABER?)

Normalment, el nom amb què s'autoanomenen molts pobles significa alguna cosa relacionada amb «els humans». El sistema més regular d'adaptació ha estat manllevar el nom de la llengua autòctona, que generalment era en plural. A partir d'aquesta forma, s'ha construït després la flexió en català, especialment la de nombre (-s/-es), de manera que ens podem trobar amb termes amb doble terminació de plural: la de la llengua originària (que no reconeixem com a tal) i la catalana.

Vegem-ne uns quants exemples (amb els noms tradicionals, quan n'hi ha):

tuareg/s	En singular, ells s'anomenen <i>targui</i> .
inuit/s	En singular, ells s'anomenen <i>inuk</i> . Són els dits també esquimal s.
sami/s	(No <i>sàami</i> , ni <i>saami</i> .) En singular, ells s'anomenen <i>same</i> . Són els dits també lapon s.
khoikhoi/-*	Són els dits també hotentots .
san/-	Són els dits també boiximans .
khoisan/-*	Grup format per khoikhoi i san .
guanxe/s	Són els habitants prehistòrics de les illes Canàries.
bimbatxe/s	Són els habitants prehistòrics d'una de les illes Canàries (Hiero).
bantu/s	(No <i>bantús</i> .) Són els individus pertanyents a qualsevol dels pobles que parlen alguna de les llengües nigerocongolèses que hom agrupa sota el nom bantu .

* Noteu que *kh* té el so de la *j* castellana.

QUÈ CAL SABER?

ELS TEMPS GEOLÒGICS (I)

Com en la història humana, en la història de la Terra i de la vida les subdivisions en relació amb temps tenen un doble significat:

a) Els lapses de temps en què dividim la totalitat dels temps geològics des de l'origen de la Terra, ara fa uns 4.600 milions d'anys (**unitats geocronològiques**).

b) Els materials geològics en relació amb el seu temps de formació (**unitats cronostatigràfiques**, no *cronoestratigràfiques*).

De la mateixa manera que en la història humana podem parlar dels temps medievals o d'un edifici medieval, també podem referir-nos als temps juràssics o a un **dinosaure** (no *dinosauri*) juràssic.

Segons la *Guia estratigràfica internacional*, les principals unitats en la història de la Terra són les següents:

<i>Unitats cronostatigràfiques</i>	<i>Unitats geocronològiques</i>	<i>Exemple^{1*}</i>
eonotema	eó	fanerozoic
eratema	era	mesozoic
sistema	període	juràssic
sèrie	època	liàsic / lias
estatge	edat	toarcià

* En els textos d'especialitat, aquestes denominacions, formades per un sol substantiu, o per un substantiu i l'adjectiu *inferior*, *mitjà* o *superior*, es poden escriure amb la inicial en majúscula: *Fanerozoic*, *Juràssic superior*, etc.

Hi caben encara altres divisions, com ara la **cronozona** (i el **cron**), amb què es divideixen els estatges i les edats; o subdivisions i agrupaments de qualsevol mena, que s'indiquen amb els prefixos **sub-** o **super-**, respectivament, com ara el **superestatge** o el **subestatge**.

QUÈ CAL SABER?

HIDRÒNIMS FEMENINS

Encara que els noms dels rius en català van precedits normalment per l'article masculí (ex.: *el Llobregat, l'Ebre*), l'article femení ha precedit tradicionalment alguns cursos fluvials principals. A l'Alt Empordà, si anem de l'Escala a Roses, podem nedar en alguns indrets **del Fluvià**, però difícilment trobarem un tram de **la Muga** on això sigui possible.

Vegem a continuació els principals hidrònims catalans* que porten l'article femení:

<i>Nom de l'hidrònim</i>	<i>Tipus de curs fluvial</i>	<i>Comarca</i>
la Castellana	afluent de la Tet	Conflent
la Garona**	riu	Vall d'Aran
la Muga	riu	Alt Empordà
la Mugueta	afluent de la Muga	Alt Empordà
la Noguera de Cardós	afluent de la Noguera Pallaresa	Pallars Sobirà
la Noguera de Tor	afluent de la N. Ribagorçana	Alta Ribagorça
la Noguera de Vallferrera	afluent de la Noguera de Cardós	Pallars Sobirà
la Noguera Pallaresa	riu	Vall d'Aran, Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Noguera
la Noguera Ribagorçana	riu	Vall d'Aran, Alta Ribagorça, Baixa Ribagorça, Noguera, Segrià
la Sosa	afluent del Cinca	Llitera
la Tet	riu	Cerdanya, Capcir, Conflent, Rosselló
la Tordera	riu	Maresme, Selva, Vallès Oriental
la Valira	riu	Andorra, Alt Urgell

* Vegeu-ne una llista exhaustiva a *Documents de la Secció Filològica*, III Institut d'Estudis Catalans, 1996.

** La forma aranesa, *era Garona*, també va precedida de l'article femení (*era*).

QUÈ CAL SABER?

ELS TEMPS GEOLÒGICS (II)

Les subdivisions de la història de la Terra i de la vida, en relació amb el temps, tenen unes terminacions que solen ser molt semblants en diferents llengües. Això fa que de vegades es cometin errors quan es transcriuen al català. Vegem-ne a continuació una taula simplificada. Les xifres indiquen milions d'anys enrere i estan extretes del llibre *A geological time scale*, 1989 (Harland *et al.*, 1990).

<i>Inici de l'eó</i>	<i>Eons</i>	<i>Eres</i>	<i>Períodes</i>	<i>Èpoques</i>	
4500	Hadeà	Prefanerozoic			
3800	Arqueà				
2500	Proterozoic				
570	Fanerozoic	Paleozoic 590-245	Cambrià 570-510		
			Ordovicià 510-439		
			Silurià 439-408,5		
			Devonià 408,5-362,5		
			Carbonífer 362,5-290		
				Permian 290-245	
				Triàsic 245-208	
				Juràssic 208-145,6	
				Cretaci 145,6-65	
				Cenozoic 65-0	Paleogen 65-23,3
		Neogen 23,3-0	Miocè 23,3-5,2 Pliocè 5,2-1,64 Plistocè 1,64-0,01 Holocè 0,01-0		
0					

Núm. 99

Octubre 1996

QUÈ CAL SABER?

L'EVOLUCIÓ DEL LLENGUATGE

El llenguatge mèdic, com el llenguatge del carrer, evoluciona amb el pas del temps. Adesiara sorgeixen nous mots i noves expressions que a poc a poc van incorporant-se al bagatge lingüístic, mentre que altres desapareixen. En molts casos, els mots nous designen conceptes que també són nous. En d'altres, es tracta de paraules ja existents que prenen un sentit diferent del que tenien originalment. I aquest nou ús que se'n fa, que en principi podria no ser encertat, amb el temps pot esdevenir normatiu; al capdavall, les llengües les fan les persones que les utilitzen.

Fins al setembre de 1995 els professionals de la medicina no «podien» demanar una **analítica** per a un pacient. Calia que sol·licitessin unes **anàlisis** (en singular, **anàlisi**) o, com a màxim, una **prova analítica**. Fins a l'aparició del DIEC,* analítica havia estat únicament el femení de l'adjectiu analític; ara, però, també equival a 'anàlisi clínica o sèrie d'anàlisis'. De la mateixa manera, ara ja podem utilitzar un **protocol** per estudiar problemes biomèdics o per tractar determinades malalties (o per designar els procediments que regulen l'intercanvi d'informació en les xarxes telemàtiques). En canvi, si ens atenim al diccionari normatiu, encara no hi ha cap persona que tingui una *patologia*, perquè aquest darrer mot designa únicament la 'part de la biologia i de la medicina que estudia les causes de les malalties i la fisiologia dels organismes que les pateixen'.

* *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1995.

Núm. 100

Novembre 1996

QUÈ CAL SABER?

ADN O DNA?

Sovint, en textos que parlen de ciència, especialment en els mitjans de comunicació, trobem representats l'àcid **desoxirribonucleic** i l'àcid **ribonucleic** amb les sigles ADN i ARN, formes catalanitzades corresponents a les angleses **DNA** i **RNA**. En canvi, en els cercles especialitzats, en gairebé totes les llengües s'utilitzen tan sols les sigles anglosaxones DNA i RNA. Aquesta ambivalència ha contribuït a crear una certa confusió sobre quina ha de ser la forma adequada en català: si la sigla manllevada o l'adaptada a l'ordre sintàctic de les llengües romàniques.

El Consell Supervisor del TERMCAT, que havia tractat anteriorment aquesta qüestió, va reprendre l'estudi d'aquestes sigles el febrer de 1993, arran de l'elaboració del *Diccionari de biologia cel·lular*,* i va recomanar la utilització de les formes DNA i RNA en àmbits especialitzats, atès que:

- són les sigles utilitzades pels especialistes i els organismes de l'àrea,
- han estat adoptades en les altres llengües,
- tenen un ús internacional, fixat i recomanat per la Comissió Combinada de Nomenclatura Bioquímica de IUPAC-IUB,
- el camp de la nomenclatura bioquímica tendeix a la universalitat,
- les altres sigles de l'àrea no han estat adaptades (**ATP**, **ADP**, **NAD**, etc.),
- són les formes que han donat lloc a derivats i compostos (**RNA missatger** o **mRNA**, **RNA ribosòmic** o **rRNA**).

D'altra banda, el Consell Supervisor va considerar que les sigles amb els components ordenats, a la manera romànica ADN i ARN, difoses en les obres lexicogràfiques catalanes, eren formes secundàries.

El nou diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans,** aparegut recentment, no sembla contravenir a la proposta del Consell Supervisor: tot i que les sigles no tenen entrada pròpia (seguint els criteris generals del diccionari), dins de la definició dels termes especialitzats trobem sistemàticament utilitzades les sigles **DNA** i **RNA**, amb l'ordre anglosaxó fixat internacionalment.

* TERMCAT, Barcelona, 1994.

** *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, 1995.

* paraules errònies
lletra cursiva paraules no catalanes
 ! el criteri seguit ja no és normatiu, o es tracta d'un error

A

- abeto*, 83
Abies alba, 83
 abortiu, 62
 abortiva, 62
 accentuació, 14
 -àcees*, 80
 àcid
 — desoxiribonucleic, 100
 — ribonucleic, 100
 acidòfil, 37
 -àcies, 80
 acil, 77
 acoblament, 64
 àcron, 45
 actinopterigis, 85
actually, 53
 aerènquima, 18
aeta, 79
 àguila, 59
 aigua destil·lada, 8
 al + infinitiu*, 5
 albedo, 86
 alcohol, 71
aleatoire, 36
 aleatori, 36
Aleppo pine, 83
alfalfa, 76
 alfals, 76
 alimentari, 7
 alimentici*, 7
- al·lel, 36
allele, 36
 al·lèrgies, 89
 alletament, 62
 alletar, 62
 al·lopàtric, 48
 al·lopoliploïdia, 48
 al·lotip, 31
almena, 66
almez, 66
almeza, 66
almezo, 66
almond, 66
Alopias vulpinus, 91
 alquil, 77
altramuz, 76
alubia, 76
 alveol*, 6
 alvèol, 6
 alvèols, 57
amande, 66
 ambidextra, 63
 ambidextre, 63
 ambiental, 69
 ametlla, 66
 amfetamines, 71
 amfibi, 71
 amfíbis, 12
 amfòlit, 12, 71
 amfòter, 12, 71
 amidar, 2
 amiloplasts, 49
Amygdalus communis, 66
 anàlisi, 1, 99
 anàlisis, 1, 99
- analítica, 99
 analitzar, 53
 anglicismes, 28, 53
 àngstrom, 73
 anguila, 85
 anguif·lids, 85
 anguif·liformes, 85
 anorèctic, 67
 anorèxia, 67
 ansa, 43
anthrax, 92
 anticòs, 51
 antigen, 30, 51
 antigens, 30, 51
 àntrax, 92
 — maligne, 92
ántrax, 92
 antropologia, 47, 78, 79, 95
 anular, 63
 aparell
 — digestiu, 38, 39
 — respiratori, 57
 apèndix vermiforme, 39
Arachis hipogaea, 76
 arcosaure, 58
 arcosauri*, 58
 arcs, 47
 argent, 82
 arqueà, 98
 arribar, 7
 arros, 54
arroz, 54
 -asa, 8
 ascomicets, 89

Asiatic mouflon, 94
assajar, 53
asserenar-se, 87
àstat, 82
astràgal, 72
atlàntic, 90
atmosfera, 6, 86, 87
atmòsfera*, 6
auricular, 63
aus, 59
autoempelt, 17
autoimmunitat, 17
autolisi*, 6
autòlisi, 6
autoradiografia, 17
autosíndesi, 17
autosoma, 17
autumnal, 22
avellana, 66
avellana, 66
avena, 54
Avena sativa, 54
avet, 83
avispero, 92
avoine, 54
avortament, 62
avortar, 62
avortó, 62

B

Bacillus anthracis, 92
bacteri, 27
bacterio-, 27
bacteriorodopsina, 27
bacteriostàtic, 27
bagues, 47
balancejar, 28
bantu, 78, 95
bantú*, 78, 95
bantúid, 78
bantúida, 78
bantúids, 78

bantus, 95
barbes, 59
barbicel·les, 59
bàrbules, 59
barley, 54
barret, 89
bascoïdes, 78
bascos, 78
bascs, 78
base, 77
basidiomicets, 89
basòfil, 37
basquisme, 78
bastonets, 56
batoïdeus, 85
bean, 76
bec de gas, 8
belcho, 84
beril·li, 82
berkeli, 82
berruga, 63
berrugues, 80
biche, 94
bilió, 28
billion, 28
bimbatxe, 95
bimbatxes, 95
biofísica, 16
bioquímica, 7, 8, 29
bivalves, 44
black pine, 83
blackberry, 66
blastoderma, 19
blat, 54
— de moro, 54
blé, 54
blocador*, 29
blocar*, 29
blocatge*, 29
bloquegen, 29
bloqueig, 29
bloquejador, 29
bloquejar, 29
boca, 61
boires, 87
boiximà, 79
boiximans, 79, 95

bolets, 89
bosquimans*, 79
botó, 70
bouquetin d'Espagne, 94
bòvids, 94
braç, 63
brànquia, 57, 85
branquipterigis, 85
broad bean, 76
bronquis, 57
bronquífol, 57
bru, 77
bruixa, 91
bruja, 91
bruna, 77
bucal, 38, 61
budell, 39
bufeta
— de la fel, 39
— del fel, 39

C

cabiról, 94
cabra salvatge ibèrica, 94
cabra
— *ibèrica*, 94
— *montés*, 94
cacahouète, 76
cacahuete, 76
cacauet, 76
cada, 84
cade, 84
càdec, 84
caïman, 58
calç, 82
calcani, 72
calci, 82
caldre, 5
calentament*, 86
calentar*, 86
californi, 82
callos, 72

calls, 72
calor, 43
caloria, 73
calostre, 62
cama, 72, 89
cambrià, 98
càmfora, 12
camussa, 94
canadillo, 84
canals semicirculars, 50
cancerigen, 30
cancerígens, 30
canell, 63
canines, 38
canó, 59
canyella, 72
Capra pyrenaica hispanica, 94
Capreolus capreolus, 94
caquèctic, 67
caquèxia, 67
carbó, 7, 77, 82
carboncle, 92
carboni, 7, 77, 82
carbonífer, 98
carbuncle, 92
carbunco, 92
carbunculus, 92
càrdies, 38
cargol, 50
carotè, 60
carotenoides, 60
carotenoids*, 60
carotens, 60
carpià, 63
carpians, 63
carpòfor, 89
cascades, 56
Castellana, 97
cataracta, 56
Caucas, 79
Càucàs*, 79
caucasoide, 79
cavitat nasal, 57
-ce-, 23
cebada, 54
cec, 39

cedar, 83
cedre, 83
cèdre, 83
cedro, 83
Cedrus sp. , 83
cèfalon, 45
celacant, 85
cèl·lula, 36
cèl·lules
 fotoreceptores, 56
celtibers, 78
celtibers*, 78
Celtis australis, 66
cenozoic, 98
centelleig, 9
centellejar, 9
centeno, 54
centèsim, 3
centi-, 74
cereals, 54
cerf élaphe, 94
cerf rouge, 94
certificat mèdic, 67
cèrvids, 94
cérvol comú, 94
Cervus elaphus, 94
cestodes, 44
chamois, 94
checkup, 69
chequeo, 69
chevette, 94
chevreuil, 94
chickpea, 76
-ci-, 23
Cicer arietinum, 76
cicle anual, 22
ciclotró, 23
ciervo común, 94
cigarretes, 71
cigarrets, 71
cigars, 71
cigró, 76
Cinca, 97
cinquè, 3
ciprés, 84
cirrípedes, 44
cirrosi, 67

cirròtic, 67
cirrus, 87
cirrus, 87
cist, 20
cístic, 20
cistitis, 23
cistoscòpia, 23
citologia, 49
ciutadà, 93
ciutadans, 93
civada, 54
clapa, 42
clics, 90
clon, 11
clonació*, 11
clonal, 11
clonar, 11
clonatge, 11
clònic, 11
clonus, 11
clorènquima, 18
clorofil·la, 60
cloroplast, 49
cloroplasts, 49
closca, 58
clupeiformes, 85
coanes, 57
cobert, 87
cobertores, 59
cobre, 43
cobreobjectes, 43
cocaïna, 7, 71
coccoide, 52
còclea, 50
cocodrils, 58
code for, 53
codificar, 53
cohort, 69
— d'incipiència, 69
coïssor, 80
coit, 64
Colchicum autumnale, 49
col·loide, 36
colobra, 58
còlon, 39
còlquic, 49
colquicina, 49

com que, 10
comissió, 31
common juniper, 84
compact, 68
compactar fixters, 90
compacte, 68
complex, 32
— sinaptinemat, 21
complexe*, 32
complexes*, 32
complexos, 32
complexs, 32
compondre, 26, 70
componen, 26
component, 26
composar, 26, 70
compressió, 31
comprovar, 53
comptador
 d'escintil·lacions, 9
comú, 32, 77
comuna, 32, 77
con-, 12
con, 28, 56
concatèmer, 41
condensar*, 90
conductis, 85
condrostis, 85
conducte auditiu
 extern, 50
confluent, 12
conjuncions, 9, 10, 11
cons, 56
conus*, 28
corb, 61
corba, 8, 61
cordó umbilical, 62
cori cutani, 80
corn, 54
còrnia, 56
coroide, 56
correlació, 69
correlacionar, 69
correlar*, 69
corrent, 32
còrvids, 61
Corylus avellana, 66

corzo, 94
cosinus, 28
còsmid*, 42
cosmidi, 42
crestes
 dermatopapil·lars, 47
cretaci, 98
creuament*, 21
criatura, 93
cribel, 52
criptó, 82
cristal·lí, 56, 61
cristallí*, 61
crivellar, 10
crivellatge, 10
crocodilià, 58
crocodilians, 58
cromoplasts, 49
cromosoma, 17
cron, 96
cronozona, 96
crossopterigis, 85
cuboide, 72
cuir, 80
cuirassa, 58
culot, 70
cumulonimbus, 87
cumulonimbus, 87
cuneiformes, 72
Cupressus sp., 84
curvatura, 61
cutis, 80
cyprès, 84
cypress, 84

D

dacsa, 54
dada, 65
dades, 65
daim, 94
daina, 94
daine, 94

Dama dama, 94
data, 65
deca-, 74
deci-, 74
dècim, 3
deleció, 47
deletere, 48
deletion, 48
délétion, 48
denticles dèrmics, 85
dents, 38
dependent, 26
dependents, 26
dependiendo, 26
dependiente, 26
dependre, 26
depenent, 26
derivació adjectival, 67
derma, 80
derma, 80
dermatoglifs, 47
descompondre, 70
deshidrogenasa, 8
deslletament, 62
deslletar, 62
despejado, 87
dessagnar, 37
dessagnar-se, 37
destil·lar, 36
destra, 63
destre, 63
destresa, 63
devonià, 98
diaforètic, 80
dinosaure, 58, 96
dinosauri*, 58, 96
diòptria, 73
diòxid de carboni, 86
diploide, 52
diploidia, 52
dipnous, 85
disc
— compacte, 68
— dur, 68, 90
— fix*, 90
— flexible, 68
— rígid*, 90

dispèpsia, 67
dispèptic, 67
disquet, 68
dissoldre, 8
dissolució, 8
dissolvent, 8
dit
— del mig, 63
— gros, 63
— petit, 63
dits, 63
dobles clics, 90
doncs, 9
dos, 3, 32
dragea, 13
dramatic, 53
dràstic, 53
dretà, 63
dretana, 63
drogoaddiccions, 71
drogoaddicta, 71
drogoaddicte, 71
dues, 3, 32
duodè, 39
durícies, 72

E

Ebre, 97
-èctic, 67
edat, 96
editar, 90
efecte d'hivernacle, 86
efedra, 84
efedra fina, 84
èfira, 45
efirula, 45
egregi, 92
egregious, 92
el, 33, 55
ela geminada, 36
elasmobranquis, 85
electroencefalograma, 23
elements químics, 82
els, 33, 55
— el, 55
— hi, 55
embaràs, 62
embarassada, 62
emboirament, 87
emfisema, 12
emissió, 31
emmagatzemar, 90
empaquetar, 90
emperador, 91
emperador, 91
en-, 12
-en, 46
en cayado, 37
en + infinitiu, 5
encistar-se, 20
enclusa, 50
encreuament, 21
endocardi, 19
endocarp*, 19
endocarpi, 19
endocrinologia, 35
endoderma, 19
endolimfa, 50
endoscopi, 17
endosperma, 19
enebro, 84
enfermetat*, 13
enfocar, 12
engonal, 64
engrasar, 24
engrase, 24
ennuolat, 87
enquistar-se, 20
enteròcit, 49
entrecreuament, 21
eó, 96
eocè, 98
eonotema, 96
eons, 98
eosinòfil, 37
Ephedra
— *distachya*, 84
— *fragilis*, 84
— *major*, 84
epicardi, 19
epicarp*, 19
epicarpi, 19
epicéa, 83
epidermis, 19, 80
epidídim, 64
epífisi, 1
epífisis, 1
episperma, 19
epístasi, 48
epistàtic, 48
epitalem, 35
època, 96
èpoques, 98
-èpsia, 67
-èptic, 67
equeneiformes, 85
equilibrada, 28
equimosi, 63
equimosis, 63
era, 96
eratema, 96
eres, 98
eritrocit*, 6
eritròcit, 6, 37, 49
escafoide, 52, 72
escalfament, 86
escandallar, 9
escanneig, 90
escàner, 90
escapulars, 59
escates, 85
escintil·lació, 9
escintil·lar, 9
escleròtica, 56
esclops, 72
escofàlmids, 88
escopi, 17
escrot, 64
escurçó, 58
esfera, 17
esòfag, 38
espacial, 61
espaial*, 61
espasa, 91
espècie humana, 93
espectacular, 53
espectre

— electromagnètic, 81
— ultraviolat A, 81
esperma, 19
espermatozoide, 15, 64
espermatozou, 15
espinilla, 72
esqualiformes, 85
esquerrà, 63
esquerrana, 63
esquimals, 95
ésser humà, 93
éssers humans, 93
estatge, 96
estel-lars, 86
estereoradian, 73
ésters, 77
estivació, 22
estivada, 22
estómac, 38
estratosfera, 86
estratus, 87
estrep, 50
estroma, 89
estruç, 59
èters, 77
— cíclics, 77
eucariota, 40
eucariotes, 40
eventually, 53
evidence, 53
examen, 46
examinar, 53
ex grege, 92
-èxia, 67
experimentar, 53

F

fabàcies, 61
falanges, 63, 72
fallow deer, 94
false friends, 53
falsos

— amics, 53, 92
— derivats, 61
fanerozoic, 96, 98
faringe, 38
fascíola, 45
fava, 61, 76
fecundar, 53
fecundity, 53
fertilitat, 53
fertilize, 53
fesol, 76
fetge, 39
fetus, 62
fève, 76
ficobilines, 60
fil·lidi, 60
fil·lo-, 36
fil·locladi, 36, 60
finalment, 53
fir, 83
fisiologia vegetal, 60
fix, 32
fixe*, 32
fixes*, 32
fixos, 32
fixs, 32
flagel, 52
flagell, 52
flagel·lat, 52
flascó, 14
flétan, 88
— *noir*, 88
flétán, 88
— *negro*, 88
floridures, 89
fluid, 16
fluids, 16
fluix, 16
— biliós, 16
— blanc, 16
fluixos, 16
Fluvià, 97
fluor, 82
flux, 16
fluxos, 16
fluxe*, 16
folioli*, 6

folfol, 6
fonètica, 23
fongs, 89
format, 68
formatar, 68, 90
formatejar*, 68, 90
-forme, 85
fòsfor, 82
fractal, 32
Fragaria vesca, 66
fraise, 66
framboise, 66
frambuesa, 66
fresa, 66
fruit, 66
fruita, 66
— en conserva, 66
— seca, 66
fruits, 66
fruits, 76
full, 26, 65
fulla, 26, 36, 65

G

galindó, 72
gall, 91
gal·li, 82
gallo, 91
gameta*, 6
gàmeta, 6
gamo, 94
ganya, 57, 85
garbanzo, 76
Garona, 97
gasterosteiformes, 85
gastròpodes, 44
-gen, 30
gènere, 32, 93
— humà, 93
genètica, 21, 41, 48
— molecular, 10
genévrier, 84

— *de phènice*, 84
— *thurifère*, 84
genives, 38
genotip, 31
genotipus, 31
gent, 93
gents, 93
gerd, 66
gerdó, 66
Gibberella fujikuroi, 60
gibberel·lina, 60
gimnos, 83
gimnospermes, 83, 84
ginebre, 84
ginesta borda, 84
gland, 64
glàndules
— salivals, 38
— salivars*, 38
— sebàcies, 80
— sudorípares, 80
glico-, 29, 77
glicogen, 29
glicogenòlisi, 29
glicolípíd, 29
glicoproteïna, 29
glicòsid, 29
glòbul
— blanc, 37
— vermell, 37
glucagó, 35
glucèmia, 29
glúcids, 7
gluco-, 29, 77
glucòlisi, 29
gluconeogènesi, 29
glucosa, 29
glucòsid, 29
glykys, 29
gooseberry, 66
gramnegatiu, 27
grampositiu, 27
gran caloria, 73
grandària, 2
granulòcit, 37
gras, 24
grasa, 24

grassa, 24
gratar-nos, 80
grau
— Celsius, 73
— centígrad, 73
— kelvin*, 73
— sexagesimal, 73
Greenland halibut, 88
greix, 24
greixar, 24
greixatge, 24
gresol, 70
gris, 32
grisa, 32
groseille, 66
grosella, 66
grosella, 66
grups humans, 95
-gu-, 4
guà*, 63
guant, 63
guants, 63
guanxe, 95
guanxes, 95
guilla, 91
guineu, 91
guisante, 76

H

haba, 76
habitants, 93
hackberry, 66
hadeà, 98
hahni, 82
haixix, 71
halibut, 88
— de Groenlàndia, 88
— negre, 88
halibut, 88
— *negro*, 88
hàl·lux valg, 72
haplotip, 31

haricot, 76
haver de, 5
hazelnut, 66
hecto-, 74
-helminths, 44
hematia, 37
hematòcrit, 37
hematopoesi, 37
hemisfera, 17
hemolisi*, 6
hemòlisi, 6
hemostàsia, 37
hepatòcit, 49
heroïna, 7, 71
hibernació, 22
hibridació, 10
hibridar
 (àcids nucleics), 10
hibridització*, 10
hibriditzar*, 10
hidrats de carboni, 7
hidrogen, 30, 82
hidrògens, 30, 82
hidrolisi*, 6
hidròlisi, 6
hidrònims, 97
hifes, 89
hiperplàsia, 67
hiperplàstic, 67
hipotalàmic, 35
hipotàlem, 35
Hippoglossus
 hippoglossus, 88
histologia, 19
— vegetal, 18
hivernada, 22
ho, 55
holocè, 98
holostis, 85
home, 93
homes, 93
Hordeum vulgare, 54
hotentots, 95
humanitat, 93
humor
— aquós, 56
— vitri, 56

I

ibers, 78
ibers*, 78
ictionímia, 91
if, 84
ili, 39
immunitat, 51
immunitzar, 51
immunodeficiències, 51
immunologia, 51
imperatiu, 4
impersonal, 5
important, 53
impreses, 68
impresos, 68
impressió, 68
impressora, 68
imprimir, 68
in-, 12
-ina, 7
incisives, 38
índex, 63
índici, 53
infart, 12
informàtica, 68, 90
infraroig
— llunyà, 81
— mitjà, 81
— proper, 81
— tèrmic, 81
instruccions, 4, 5
instrumental químic, 14
insulina, 35
intestí, 39
— gros, 39
— gruixut*, 39
— prim, 39
inuit, 95
inuits, 95
inuk, 95
invertebrats, 44, 45
iode, 82

isard, 94
isard, 94
isotip, 31
isotípus, 31
iterbi, 82
itri, 82

J

ja que, 9
jejú, 39
joint pine, 84
joule, 73
jove, 61
jovent, 93
juanete, 72
judía, 76
Juniperus
— communis, 84
— oxycedrus, 84
— phoenicea, 84
— sabina, 84
— thurifera, 84
juràssic, 96, 98
juvenil, 61

K

kardia, 19
karpos, 19
kelvin, 73
kilo-, 74
kilohertz, 74
kilojoule, 74
kilopond, 74
khoikhoi, 95
khoisan, 95

L

la hi, 55
labiades, 61
labial, 61
lactació, 62
lactasa, 8
lampista, 93
lapons, 95
laringe, 38, 57
latimèria, 85
lenguado, 88
— limón, 88
Lens esculenta, 76
lenteja, 76
lenticel·la, 18
lenticular, 50
lentil, 76
lentille, 76
Lepidorhombus, 91
les hi, 55
letarg*, 22
letargia, 22
leucocit*, 6
leucòcit, 6, 37, 49
lèxic, 25, 26, 31
l'hi, 55
li, 55
— ho, 55
lias, 96
liàsic, 96
libido, 64
limfa, 12, 37
limfòcit, 12, 37
limfoide, 52
lipasa, 8
líquid
— àmnic, 62
— amniòtic, 62
l·latinismes, 28
llavi, 61
llavis
— majors, 64

— menors, 64
 lledó, 66
 llegums, 76
 llenguados, 88
 llenguatge, 99
 — exclusiu, 93
 — inclusiu, 93
 — sexista, 93
 llentia, 76
 llibret, 39
 llidó, 66
 llobí, 76
 Llobregat, 97
 llògic*, 61
 llombrígol, 62
 lògic, 61
 longituds d'ona, 81
 loops, 47
Lophophora williamsii, 71
 lucerne, 76
 lumen, 46
 lupin, 76
 lupine, 76
Lupinus albus, 76
 luteïna, 7, 60
 luvar, 91
Luvarus imperialis, 91
 luzerne, 76

M

ma, 63
 mà, 63
 — destra, 63
 macromicets, 89
 maduixa, 66
 maïs, 54
 maíz, 54
 maize, 54
 malalt, 13
 malaltia, 13
 — dels cardadors
 de llana, 92

— dels drapaires, 92
 — dels escorxadors, 92
 maldestre, 63
 manoreductor, 17
 mans, 63
 marihuana, 71
maritime pine, 83
 martell, 50
 matràs, 8
 — aforat, 8
 matrau*, 8
 matriu, 64
 meat, 18
 — uretral, 64
 medecina, 13
media, 2
 mediambiental, 69
 mediana, 2
mediana, 2
 mèdic, 13, 67
 mèdica, 13
Medicago sativa, 76
 medicament, 13
 medicina, 13, 69
médico, 67
 mediterrània, 90
 medir*, 2
 medul·la, 6
 mèdul·la*, 6
 melca, 54
 melic, 62
 membrana pituïtària, 57
 membre, 93
 membres, 93
 memòria
 — d'accés aleatori, 90
 — morta, 90
 — només de lectura, 90
 — viva, 90
 mendelevi, 82
 meninge, 38
 menopausa, 64
 menovell, 63
 menstruació, 64
 mesocardi, 19
 mesoderma, 19
 mesosfera, 86

mesozoic, 96, 98
 mesurar, 2
 mesures, 2
 metabolit*, 6
 metabòlit, 6
 metatarsians, 72
 metereològics*, 87
 meteorològics, 87
 metge, 13, 67
 metxero*, 8
 -mf-, 12
 miceli, 89
 micetismes, 89
 micoriza, 60
 micosis, 89
 micotoxicosis, 89
 micotoxines, 89
micra, 74
 micro-, 74
 microbi, 27
 microbio-, 27
 microbiologia, 27
 microbiostàtic, 27
 micròmetre, 73, 74
 microones, 81
 microscopi
 — d'escombratge*, 34
 — electrònic
 de rastreig, 34
 — electrònic
 d'escandallatge, 9, 34!
 microscopia*, 6, 34
 microscòpia, 6, 34
 microsoma, 27
 mida, 2
 mides, 2
mijo, 54
 milió, 3
 mill, 54
 mil·lèsim, 3
millet, 54
 mil·li-, 2, 74
 mil·lilitre, 2
 mil·límetre, 74
 mil·lió, 3
 milló, 3
 millot, 54

minut sexagesimal, 73
miocè, 98
-missió, 31
mitjana, 2
moixons, 59
molars, 38
molècula, 36
molibdè, 82
mol·luscs, 44
mongeta, 76
mongol, 79
mongòlica, 79
mongoloide, 79
monòcit, 37, 49
mora, 66
mora, 66
móra, 66
moresc, 54
morfosintaxi, 32, 33
Morus sp., 66
mouflon, 94
— *d'Europe*, 94
mountain pine, 83
mufló, 94
muflón, 94
Muga, 97
mugró, 62
Mugueta, 97
mulberry, 66
múltiples, 74
muñeca, 63
mûre, 66
— *de ronce*, 66
— *sauvage*, 66
muscle, 25, 65
musclo, 25, 65
múscul, 25, 65

N

nandèmetre, 73
nansa, 43
— *de Henle*, 43

— *de platí*, 43
narius, 57
nebulós, 87
nebulositat, 87
nefrosi, 67
nefròtic, 67
nègrid, 79
negritids, 79
negritos, 79
negroide, 79
negroides, 79
nematodes*, 6
nematodes, 6
nematohelminths, 44
neó, 82
neogeh, 98
neologismes,
40, 41, 42, 69
neoplàsia, 67
neoplàstic, 67
nervació, 25
nervadura, 25
neuroglia*, 6
neuròglia, 6
neutròfil, 37
-*nf-*, 12
nidació, 25
nidar, 41
nidificació, 25
níquel, 82
nitrogen, 82
nitrogens, 82
nodrir, 7
nodrissons, 62
Noguera
— *de Cardós*, 97
— *de Tor*, 97
— *de Vallferrera*, 97
— *Pallaresa*, 97
— *Ribagorçana*, 97
noisette, 66
nombre, 2, 32
notació, 75
nucleol*, 6
nuclèol, 6
número, 2
nutrient, 7

nuvolositat, 87
núvols, 87

O

oat, 54
obligar a, 12
ocel, 52
ocell, 59
ocel·lat, 52
ocells, 59
-òcit, 49
octau, 3
-oid*, 52, 79
oïda, 50
-oide, 15, 52, 79
-oïdia, 52
oligoasteno-
zoospèrmia, 41
oligocè, 98
ombrel·la, 45
omfalitis, 12
oncogèn, 42
oncogens, 42
onda, 81
ondes, 81
ones
— *de ràdio*, 81
— *hertzianes*, 81
onzè, 3
oo-, 15
òcit, 15
oogàmia, 15
oogènesi, 15
oogònia, 15
oologia, 15
opioide, 52
ordi, 54
ordinador, 68
ordovicià, 98
ordre, 3
orella, 50
— *interna*, 50
òrgan, 65

orge, 54
orgue, 65
ortografia, 12, 30
ortologia, 46
Oryza sativa, 54
-osi, 67
osmosi, 1, 60
osmosis, 1
osteïctis, 85
-òtic, 67
Ovis
— *laristanica*, 94
— *musimon*, 94
— *orientalis*, 94
ovo-, 15
ovocèl·lula, 15
ovòcit*, 15
ovogàmia*, 15
ovogènesi*, 15
ovogònia*, 15
ovologia*, 15
ovovivípar, 15
òxid
— de calç*, 82
— de calci, 82
oxigen, 30, 77, 82
oxígens, 30, 77, 82
ozó, 86

P

País Basc, 78
pájaro, 59
paleocè, 98
paleogen, 98
paleonègrids, 79
paleozoic, 98
pal·ladi, 82
palmell, 63
pàncrees, 35, 39
Panicum miliaceum, 54
panís, 54
panmíctic, 48

panmixi, 48
papil·les nervioses, 80
para, 33
parènquimes, 18
parènquima
— aerífer, 18
— amilaci, 18
— aqüífer, 18
— en palissada, 18
— esponjós, 18
— inulífer, 18
— lacunar, 18
part, 62
passeriformes, 59
patologia*, 99
-pàtric, 48
pavelló auricular, 50
pea, 76
peanut, 76
peciòl*, 6
peciòl, 6
peiot, 71
peix espasa, 91
peixos, 85
pel, 33, 80
pèl, 80
pell, 80
no cabre [algú] a
 la —, 80
no tenir sinó la —
i l'os, 80
llevar la — [a algú], 80
pellet, 70
pels, 33, 80
pèls, 80
pendent, 32
penelló, 63
penicil·lina, 23, 36
pensar en, 12
per, 33
— a, 33
— als, 33
— l', 33
— tant, 9
perèion, 45
pereiòpodis, 45
perèon, 45

pereopodis, 45
pericarp*, 19
pericarpí, 19
perilimfa, 50
periode*, 6
període, 6, 96
perisperma, 19
permià, 98
peroné, 72
peronés, 72
perquè, 9
persona, 93
persones, 93
pèsol, 76
peu, 72
— coix, 72
— garrell, 72
— valg, 72
— var, 72
pez
— *de San Pedro*, 91
— *espada*, 91
pH, 14
Phaseolus vulgaris, 76
pH-metre, 14, 77
Phoenician juniper, 84
pi
— blanc, 83
— negre, 83
— pinyer, 83
— roig, 83
píce, 83
píce, 83
Picea abies, 83
picor, 80
pigues, 80
pílor, 38
pin
— *à crochets*, 83
— *d'Alep*, 83
— *laricio*, 83
— *maritime*, 83
— *pignon*, 83
— *silvestre*, 83
pinassa, 83
pinastre, 83
píndola, 13

pino
— *albar*, 83
— *carrasco*, 83
— *marítim*, 83
— *negral*, 83
— *negro*, 83
— *piñonero*, 83
Pinus
— *halepensis*, 83
— *nigra*, 83
— *pinaster*, 83
— *pinea*, 83
— *sylvestris*, 83
— *uncinata*, 83
pipa, 62
Pisum sativum, 76
placenta, 62
plaqueta, 37
-plàsia, 67
plàsmid*, 42
plasmidi, 42
-plàstic, 67
plastidis, 49
plasts, 49
plata, 82
platelmints*, 44
platihelmints, 44
plèon, 45
pleopodis, 45
pleuronèctids, 88
pliocè, 98
plisticè, 98
plom, 82
ploma, 61
plomes, 59
plomissol, 59
pluja, 87
plumífer, 61
població, 93
poble, 93
-poesi, 37
pois, 76
— *chiche*, 76
poliadenitis, 17
poliembriónari, 17
poliribosoma, 17
polispermic, 17
pol·len, 46

polzada, 63, 73
polze, 63
por*, 28
por, 60
por, 33
porus, 28, 60
— areolat, 18
posat que, 10
potassi, 82
poyata, 70
praseodimi, 82
prefanerozoic, 98
prefixos, 17
premolars, 38
prenyada, 62
prenys, 62
preposicions, 12
prepuci, 64
presegmentat, 37
pressió, 31
prickly juniper, 84
primer, 3
primera, 3
procariota, 40
procariotes, 40
professorat, 93
proteasa, 8
proteïna, 7
proterozoic, 98
protocol, 99
protioxantofil·la, 27
prova, 53
— analítica, 99
pseudogèn, 42
pseudogens, 42
pulgada, 63
punteadura areolada*, 18
puny, 63
pupil·la, 36

Q

quall, 39
quantitat, 3

que, 11, 12
queixals, 38
quelonis, 58
quilo-, 2
quilo, 74
quilocaloria, 74
quilogram, 2, 74
quilòmetre, 2, 74
química, 77
quint, 3
quist, 20
quistós, 20

R

races*, 95
radar, 81
ràdar*, 81
radi, 82
radiació
— nuclear, 81
— ultraviolada, 81
radian, 73
radicals, 17
radioactivitat, 17
radiofreqüències, 81
radioimmunoassaig, 17
radó, 82
raïformes, 85
raigs
— gamma, 81
— X, 81
rajades, 85
raquis, 59
rascar-nos, 80
raspberry, 66
realment, 53
rebeco, 94
recomanacions, 69
reconeixement
sistemàtic, 69
recordar-se de, 12
recte, 39
rectrius, 59

red
 — *deer*, 94
 — *sheep*, 24
 redox, 77
 rèdox*, 77
 regió de l'infraroig, 81
 regla, 64
 regle, 64
Reinhardtius
 hippoglossoides, 88
 relació, 69
 relacionar, 69
 rèmigés, 59
 rèmol, 88
 remolins, 47
 remugants, 39
 repressió, 31
 reproducció, 15, 41, 64
 reptil*, 6
 rèptil, 6, 58
 rèptils, 58
 residu, 70
 residual, 70
 reticle, 39
 retina, 56
 revisió mèdica, 69
 riba, 66
Ribes sp. pl., 66
rice, 54
riz, 54
 rodi, 82
roe deer, 94
 ronya, 80
Rubus idaeus, 66
Rubus ulmifolius s. l., 66
 rumen, 39
Rupicapra rupicapra
 pyrenaica, 94
 rutherford, 82
rye, 54

S

saami*, 95
 sàami*, 95

saba, 24
sabina, 84
 — *albar*, 84
 — *terrera*, 84
sabine, 84
 sac vitel·lí, 62
 sagnia, 37
 sal comuna, 77
 salts d'aigua, 56
same, 95
 sami, 95
 samis, 95
 san, 95
 sang, 37
 sangtraït, 63
sapin, 83
Sarcoptes, 80
 sarna, 80
 saure, 58
 sauri*, 58
 sàvia*, 24
savin, 84
 savina, 84
 — de muntanya, 84
 — turífera, 84
scanning, 9
 — *microscope*, 9, 34
Scopthalmus rhombus, 88
Scots pine, 83
screen, 10
screening, 10
Secale cereale, 54
 sediment, 70
 sègle, 54
 sègol, 54
 segon, 3, 73
 — sexagesimal, 73
 segona, 3
seigle, 54
 selacis, 85
 seleni, 82
 semen, 46
 semiespai, 17
 semioficial, 17
 semireacció, 17
 semisintètic, 17
 sèptim, 3
 sèrie, 96
 serp, 58
 serpent, 58
 setè, 3
 sexisme, 93
 sext, 3
 sexualitat, 64
 -si, 1
 si, 10, 28
 sifonòglif, 45
 silici, 82
 síl·labes tòniques, 6
 silurià, 98
 símfisi, 12
 simpàtric, 48
 sina, 28
 sinapsi, 21
 sinàptic, 21
 sinàptica, 21
 síndrome, 32
 — d'abstinència, 71
 sinus, 28
 siringe, 38, 57
 sisè, 3
 sistema, 96
skopeo, 17
 societat humana, 93
 socs, 72
 sol, 65
 Sol, 65
 sòl, 65
 soleids, 88
 son, 70
 són, 70
 sonall, 62
sorgho, 54
sorghum, 54
Sorghum vulgare, 54
sorgo, 54
 sosa
 — càustica, 77
 — caústica*, 77
 Sosa, 97
Spanish
 — *ibex*, 94
 — *juniper*, 84
sperma, 17, 19, 83
sphaera, 17
spruce, 83

Staphylococcus spp., 92
stone pine, 83
stratus, 87
strawberry, 66
sub-, 96
suberosa, 89
subestatge, 96
subjuntiu, 4
submissió, 31
substituir B per A, 53
substitute A for B, 53
substracte*, 8
substrat, 8
sudorífer, 80
sudorífic, 80
sudorípar, 80
suor, 80
una — freda, 80
super-, 96
superestatge, 96
suports, 68
supressor, 31

T

tabac, 71
tàlem, 35
tal·li, 82
tamany*, 2
targui, 95
tarsal, 72
tarsià, 72
tarsians, 72
taulell, 14, 70
Taxus baccata, 84
teix, 84
tejo, 84
teleostis, 85
tel·lur, 82
tel·luri, 82
tèlson, 45
temps geològics, 96, 98
tenir que*, 5
teratoasteno-

zoospèrmià, 41
terç, 3
terminologia, 9, 10, 11
tèrmit, 44
termosfera, 86
tesi, 1
tesis, 1
testar, 53
testicles, 64
testimoni, 53
Tet, 97
text, 32
textes*, 32
textil*, 6
tèxtil, 6, 58
textos, 32
texts, 32
tíbia, 72
timoneres, 59
timpà, 50
tinyes, 80
-tip, 31
-tips, 31
-tipus, 31
tiroïdal, 35
tiroide, 35
tiroïdectomia, 35
toarcià, 96
Tordera, 97
tortugues, 58
toxicosis, 89
trafec, 71
trafegar, 71
tràfic de drogues, 71
traficants, 71
tramús, 76
trànsit, 71
transitar, 71
transitat, 71
tràquea, 57
treballar, 7
trematodes, 44
triàsic, 98
Trichophyton, 80
trigo, 54
triradis, 47
Triticum sp., 54
trobar, 7

trombòcit, 37
trompa de Fal·lopi, 64
trompera, 84
troposfera, 86
tuareg, 95
tuaregs, 95
tub
— d'assaig, 8, 70
— d'ensaig*, 8
tuli, 82
tungstè, 82
turbel·laris, 44
turmell, 72
turmellera, 72

U

ull, 56
— de poll, 72
ullals, 38
ultraviolada, 81, 86
ultraviolat, 81
ultravioleta*, 81
ungles, 80
unitats, 73
— cronoestrati-
gràfiques*, 95
— cronostratigràfiques, 95
— de mesura, 73, 74, 75
— geocronològiques, 96
unnilpenti, 82
unnilquadi, 82
userda, 76
úter, 62, 64
UVA, 81
uvette, 84

V

vaccí, 51

vaccinació, 51
vacuna, 51
vacunació, 51
Valira, 97
valor alimentari, 7
variància, 2
varianza, 2
vascó, 78
vascons, 78
vasopressina, 31
veça, 76
vent, 87
verificar, 53
vesce, 76
vesícula biliar, 39
vesper, 92
vetch, 76
veu, 61
veza, 76
Vicia
— *faba*, 61, 76
— *sativa*, 76
vies respiratòries, 57
vitamina C, 23
vitel, 52
vitel·logènesi, 52
vocabulari, 24
vocal, 61
voltadits, 63
vuitè, 3

W

wheat, 54
whorls, 47
wolframi, 82

X

xantofil·les, 60
xenó, 82
-xi, 1
Xiphias gladius, 91
xiprer, 84
xumet, 62
xumin, 62

Y

yew, 84

Z

zarzamora, 66
Zea mays, 54
zenc, 82
Zeus faber, 91
zinc, 82
zing-zing, 62
zirconi, 82

Abreviacions i sigles

°, 73
' , 73
" , 73
χ, 46

δ, 73
λ, 81
Å, 73
°C, 73
c, 74
cal, 73
Cal, 73
d, 74
da, 74
h, 74
J, 73
k, 73, 74
K, 74
kcal, 74
Kcal, 74
kJ, 74
Kj, 74
km, 74
Km, 74
m, 74
nm, 73
q, 74
Q, 74
Qg, 74
rad, 73
s, 73
seg, 73
sr, 73
ADN, 100
ADP, 100
ATP, 100
DNA, 100
mRNA, 100
NAD, 100
RAM, 90
RNA, 100
— missatger, 100
— ribosòmic, 100
ROM, 90
rRNA, 100
UVA, 81

